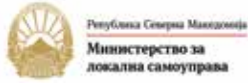

ПРОГРАМА ЗА РАЗВОЈ НА ВАРДАРСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН 2021- 2026

„Оваа публикација е направена со поддршка од
Швајцарската агенција за развој и соработка и Министерството за локална самоуправа.
Содржината на оваа публикација не ги одразува погледите и ставовите на горенаведените институции.“

Република Северна Македонија
Министерство за
локална самоуправа

ЦЕНТАР ЗА РАЗВОЈ
на Вардарски плански регион
CENTRE FOR DEVELOPMENT
of Vardar planning region

Foundation for Sustainable Economic Development
plus
PREDA

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

ПРОГРАМА ЗА РАЗВОЈ НА ВАРДАРСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН 2021- 2026

Декември 2020

Во процесот на изработка на Нацрт-Програмата за развој на Вардарски плански регион (октомври-декември 2020), беше консултирана Стратегијата за регионален развој на Република Северна Македонија 2020-2030. Врз основа на Националната стратегија, Нацрт-Програмата за развој на Вардарски плански регион го опфаќаше периодот од 2020-2024. Во месец март 2021, донесена е нова дополнета Стратегија за регионален развој на Република Северна Македонија 2021-2031. Според актуелните промени, направено е адекватно ажурирање. Програмата за развој на Вардарски плански регион се однесува на период од 2021-2026

СОДРЖИНА НА ТАБЕЛИ

1. Карактеристиките на развојот на Вардарски планскиот регион	6
1.1.Местоположба и урбанизираност	6
1.2 Природни ресурси	7
1.3 Демографски развој	8
1.4 Економски карактеристики	10
1.5 Социјален развој	14
1.6 Туризам	16
1.7 Земјоделство	19
1.8 Инфраструктура	21
1.8.1 Транспортна инфраструктура	21
1.8.2 Енергетска инфраструктура	23
1.8.3 Животна средина	24
1.9 Природа	26
2. Приоритетни области и цели за развој на ВПР	27
2.1 Среднорочна цел бр. 1: Унапредување на инфраструктурата во регионот	27
1.1 Развој на комунална инфраструктура	30
1.2 Унапредување и модернизација на енергетска инфраструктура	31
1.3 Развој на инфраструктура за подобар економски развој	31
1.4 Развој и унапредување на инфраструктура за мобилност	32
1.5 Подобрување на инфраструктура поврзана со туризмот	33
1.6 Подобрување на инфраструктура во здравство, социјала и образование	34
1.7 Подобрена урбанизација на општините	34
2.2 Среднорочна цел бр. 2: Унапредување на економскиот развој во регионот	35

2.1 Зголемена конкурентност и промоција на еколошките производи воземјоделието	36
2.2 Санирање на последиците од пандемијата, модернизација на преработувачката индустрија и зголемување на бројот на работни места	39
2.3 Санирање на последиците од пандемијата и развој на туризмот во регионот	41
2.4 Среднорочна цел бр. 3: Заштита на животна средина во регионот	42
4.1 Зголемено искористување на обновливите и чисти извори на енергија и инвестиции во енергетска ефикасност	45
4.2 Воведување и поддршка за селекција и рециклирање на отпадот	46
4.3 Намалување на индустриското загадување преку поддршка на фирмите кои испуштаат штетни материи	46
4.4 Заштита на луѓето од разни загадувања	47
4.5 Заштита на природата и одржливо управување со природни ресурси	47
2.4 Среднорочна цел број 4: Зајакнување на човечките потенцијали	50
4.1 Подобрување на социјалните услуги во регионот	53
4.2 Подобен квалитетот на наставата во основните и средните училишта	54
4.3 Зачувување на безбедноста на луѓето и нивните имоти	54
4.4 Подобрување на примарната здравствената заштита	55
4.5 Подобрена соработка со невладиниот сектор	55
4.6 Квалификација на работната сила	55
2.5 Среднорочна цел бр. 5 - Задржување на младите во Регионот	56
5.1 Создавање на услови за работа и пристоен живот на младите во регионот	58
Стратешки цели на Стратегијата за регионален развој 2021-2031:	52
Одржливи развојни цели на ОН	59

СОДРЖИНА НА ТАБЕЛИ

Табела 1: Општините во Вардарски плански регион	7
Табела 2: Население, Вардарски регион и Република С. Македонија, 2016-2018	8
Табела 3: Демографски карактеристики на Вардарски плански регион (2016-2018)	9
Табела 4: Бруто домашен производ на ниво на Вардарски регион, 2016-2018	10
Табела 5: Бруто домашен производ, по жител	10
Табела 6: Бруто-додадена вредност според секторот на дејност во Вардарски регион, 2015-2016, милиони ден.	11
Табела 7: Стапка на активност, вработеност и невработеност во Вардарски регион 2016-2018	12
Табела 8: Стапка на невработеност, урбан наспрема рурален дел, 2019 година	12
Табела 9: Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени во Вардарски регион, 2018 година	13
Табела 10: Инвестиции во основни средства според секторите на дејност, 2016	14
Табела 11 : Социјална и детска заштита, Вардарски регион	15
Табела 12: Основни податоци врз основа на степенот на образование, учебна година 2018/2019	16
Табела 13: Соба и легла во вардарски регион, 2015 година	17
Табела 14: Обем, динамика, структура и процентуален однос на туристичката посетеност во Вардарскиот плански регион и Р. С. Македонија 2016-2018	17
Табела 15: Угостителство Вардарски регион 2018 година	18
Табела 16: Земјоделска површина по категории на користење	19
Табела 17: Број на пенушки винова лоза и производство на грозје, Вардарски регион 2018 година	19
Табела 18: Производство на некои култури во Вардарски регион 2018 година	20
Табела 19: Производство на овошје во Вардарски регион 2018 година	20
Табела 20: Вкупен број на добиток, живина и пчелни семејства 2016	21
Табела 21: Патна инфраструктура, Вардарски регион 2019 год.	22
Табела 22: Инсталирани капацитети за производство на електрична енергија	23
Табела 23: Снабдување, користење и заштита на водите од загадување во индустријата и рударството, 2017	24

Визија

Брз и рамномерен развој на регионот преку зајакната, модернизирани економија, висок квалитет на услуги кон граѓаните и одржување на чиста животна средина која ќе придонесе за висок квалитет на животот на населението во регионот.

1. КАРАКТЕРИСТИКИ НА РАЗВОЈОТ НА ВАРДАРСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН

1.1 Местоположба и урбанизираност

Вардарскиот плански регион се протега во централниот дел на Република С. Македонија и го опфаќа средното сливно подрачје на реката Вардар, долните теченија на притоците Брегалница и Црна Река и крајниот западен дел од Овче поле. Зафаќа површина од 4.042 км² или 16% од територијата на Република С. Македонија.

Слика 1. Местоположба на Вардарски плански регион

Во овој регион влегуваат 9 општини (Табела 1) во кои се лоцирани 216 населени места. Регионот се одликува со исклучително ниска густина на населеност од 37 жители/км² и голема концентрација на населението во градските средини. Речиси половина (четири) од општините во регионот се рурални

² Површините се однесуваат на копнениот дел

Општина	Број на жители
Велес	53.988
Градско	3534
Демир Капија	3933
Кавадарци	38.665
Лозово	2503
Неготино	19.208
Росоман	4038
Свети Николе	17.396
Чашка	8227
Вкупно жители во ВПР	151.492

Табела 1. Општините во Вардарски плански регион

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија, Процени на население (31.12.2019)

Вардарскиот плански регион се граничи со Грција од јужната страна, но граничниот премин “Пулевец” сè уште не е активиран. Овој граничен премин може да биде од исклучително значење за поттикнување на прекуграничната соработка со Грција, како и поттикнување на развојот на регионот.

1.2 Природни ресурси

Вардарскиот плански регион има одлични климатски услови за развој на земјоделството и особено, лозарството. Земјоделското земјиште зафаќа површина од 145.699 ха (12% од вкупната земјоделска површина во Република С. Македонија). Во овој регион има околу 45% од вкупните лозови насади во земјата. Вкупната површина под шуми изнесува 150.009 ха (15% од вкупните шуми во Република С. Македонија). Дрвната маса изнесува 8.8 милиони м³ (11% од вкупната дрвна маса во земјата), додека планираниот сечив етат на дрвната маса учествува со 10%.

Богатството на водни ресурси – реки и вештачки езера, поволните климатски услови, односно влијанието на медитеранската клима која во овој регион навлегува по долината на реката Вардар, како и специфичната геоморфолошка конфигурација на теренот, претставуваат главни предуслови овој регион да биде препознатлив по производството на овошје и винова лоза со карактеристично географско потекло. Како резултат на ова, во овој регион се концентрирани најголем дел од винарските визби и преработувачките капацитети за винова лоза во Република Северна Македонија.

За овој регион се значајни наоѓалиштата на феро-никел, како и неговата експлоатација и преработка. Од минералните ресурси во регионот најважно економско значење имаат феро-никлоносните руди, а застапени се перлитот, талкот, кварцитите и дијатомејската земја. Водни ресурси на регионот се долните теченија на реките: Вардар, Црни Дрим, Брегалница, Бабуна, Тополка и Отовица кои даваат можност за изградба на 6 хидроакumulации, од кои досега се подигнати три - “Тиквеш”, “Лисиче” и “Младост”.

1.3 Демографски развој

Населението во Вардарскиот регион во последните 3 години бележи слабо опаѓање. Согласно податоците на Државниот завод за статистика за 2018 година, во регионот живее 7.33% од вкупното население во државата. Пресметано по копнената површина, Вардарскиот регион е најретко населен со густина на населението од 37 жители на километар квадратен.

Година	Северна Македонија	Вардарски Регион	% на население од вкупниот бр.
2016	2,072,490	152,742	7.37%
2017	2,074,502	152,410	7.35%
2018	2,076,217	152,137	7.33%

Табела 2: Население, Вардарски регион и Република С. Македонија, 2016-2018

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Во последните 3 години нема позначајни промени во половата структура на населението (Табела 3). За 2% има повеќе мажи од жени. Во однос на старосната структура, 15.8% се на возраст од 0-14 години, што е под просекот на ниво на државата (16.4%), додека 15.3% се на возраст над 65 години, процентуален износ над државниот просек (13.9%).

Коефициентот на старосна зависност е малку над државниот просек и во 2018 година изнесува 45.2. Ова укажува на една просечна оптовареност на работоспособното население, споредено со другите региони. Имајќи предвид дека коефициентот бележи раст во последните 3 години, ова е нешто што треба да се следи внимателно со цел навремено да се реагира на дадени можни социјални импликации.

Стапката на фертилитет во Вардарски плански регион е над ниво на просекот на Република С. Македонија и изнесува 1.48.

	2016		2017		2018	
	Северна Македонија	Вардарски регион	Северна Македонија	Вардарски регион	Северна Македонија	Вардарски регион
Вкупно население	2 072 490	152 742	2 074 502	152 410	2 076 217	15 2137
мажи	1 038107	77 577	1 038 948	77 380	1 039 742	77 243
жени	1 034383	75 165	1 035 554	75 030	1 036 475	74 894
Густина на населеност 1)	83.2	37.8	83.3	37.7	83.3	37.6
Население на возраст 0-14 (%)	16.6	15.8	16.5	15.9	16.4	15.8
Население на возраст 65+ (%)	13.1	14.4	13.5	14.8	13.9	15.3
Коефициент на старосна зависност	42.3	43.4	42.8	44.3	43.4	45.2
На (000) население						
живородени	11.1	10.7	10.5	10.4	10.3	9.7
умрени	9.9	11.6	9.8	11	9.5	10.5
бракови	6.4	6	6.6	5.9	6.5	5.7
разводи	1	0.8	1	1.1	0.8	0.9
Стапка на смртност на доенчиња	11.9	11	9.2	11.3	5.7	4
Вкупна стапка на фертилитет	1.5	1.57	1.43	1.56	1.42	1.48
Просечна возраст на:						
населението	38.7	40	39	40.3	39.2	40.5
мајката при раѓање на прво дете	27.2	26.5	27.2	26.7	27.3	26.9
невестата при прв брак	26.5	26.2	26.6	26.5	27	26.5
умрените	72.4	72.5	73.1	72.8	73.3	73

Табела 3: Демографски карактеристики на Вардарски плански регион (2016-2018)

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија

1.4 Економски карактеристики

Вардарскиот плански регион има релативно ниско учество во креирањето на вкупниот бруто домашен производ на ниво на Република С. Македонија. Во 2018 година, БДП на регионот изнесува 43,995.00 милиони денари. Забележителен е флукуирачки тренд од 2016 до 2018 година каде БДП и неговото учество постојано расте (како што е прикажано на Табела 4). Бруто домашен производ на ниво на Вардарски регион, 2016-2018

Година	Бруто домашен производ во милиони денари	Учество на ВПР во БДП на ниво на Р.С.Македонија
2016	517 601	7.76%
2017	535 726	7.60%
2018	573 922	7.66%

Табела 4: Бруто домашен производ на ниво на Вардарски регион, 2016-2018

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Вардарскиот регион има доста поволен бруто домашен производ по жител од 332,922.00 денари во 2018 година. Имено, учеството во вкупниот БДП е релативно ниско, но имајќи ја предвид слабата населеност, по глава на жител БДП придонесот е сосема добар. Во периодот 2014-2018, индексот на БДП по глава жител бележи раст и го надминува државниот просек (Табела 5).

	Северна Македонија	Вардарски Регион
2014	255 206	274 404
2015	269 996	291 516
2016	286 995	302 286
2017	297 954	308 493
2018	318 309	332 992

Табела 5: Бруто домашен производ, по жител

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Во периодот 2016-2018 година, Вардарскиот регион бележи флукуирачки степен на учеството во вкупната бруто-додадена вредност на ниво на Република С. Македонија. Споредено со другите региони, според бруто-додадената вредност Вардарскиот регион се наоѓа на 5то место после Скопски, Пелагониски, Југозападен и Источен регион со износ од 43.995,00 милиони денари во 2018 година.

	2015		2016	
	Бруто додадена вредност според сектор и дејност во Вардарски регион 2015 и 2016 година		Учество во вкупната бруто-додадена вредност на ниво на Р.С. Македонија (%)	
Бруто-додадена вредност	38997	40024	8.0%	7.8%
Земјоделство, шумарство; рибарство	7874	8023	14.5%	14.7%
Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација, снабдување со вода, управување со отпад, санација на околината	9319	9105	9.9%	9.0%
Градежништво	1878	1949	4.7%	4.7%
Трговија на големо и на мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и	10970	10518	10.7%	9.3%
Информации и комуникации	228	295	1.4%	1.6%
Финансиски дејности и дејности на осигурување	192	1075	1.1%	6.1%
Дејности во врска со недвижен имот; импутирани ренти	3321	3620	5.4%	6.1%
Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	391	501	2.2%	2.5%
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	4336	4510	6.3%	6.1%
Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности	489	428	3.2%	2.6%

Табела 6: Бруто-додадена вредност според секторот на дејност во Вардарски регион, 2015- 2016, милиони денари

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Според бројот на пополнети работни места, Вардарскиот регион се наоѓа на четврто место. Стапката на вработеност расте во континуитет, е над просекот во државата и изнесува 50.4% (Табела 7).

	2016				2017				2018			
	Работно способно население (лица)	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност	Работно способно население (лица)	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност	Работно способно население (лица)	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Северна Македонија	1 678 890	56.5	43.1	23.7	1 679 935	56.8	44.1	22.4	1 682 702	56.9	45.1	20.7
Вардарски Регион	124 812	62.8	49.3	21.6	124 339	61.1	48.8	20.1	123 919	60	50.4	15.9

Табела 7: Стапка на активност, вработеност и невработеност во Вардарски регион 2016-2018

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Стапката на невработеност во Вардарски плански регион опаѓа низ годините од 21.6% во 2016 година, 20.1% во 2017 година, 15.8% во 2018 година до 20.8% во 2019 година. Постои јаз во невработеноста во рурален дел која е повисока наспрема невработеноста во урбан дел (Табела 8).

2019	Северна Македонија	Вардарски регион
Вкупно	17.3	10.8
Мажи	16.5	9.9
Жени	18.4	12
Урбан дел	16.4	11.1
Мажи	16.3	10.4
Жени	16.6	11.9
Рурален дел	18.3	10.3
Мажи	16.7	9.1
Жени	21.1	12

Табела 8: Стапка на невработеност, урбан наспрема рурален дел, 2019 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Во 2019 година, во Вардарскиот регион има вкупно 5595 активни деловни субјекти. Единствено Североисточниот регион има помал број на деловни субјекти, споредено со Вардарскиот. Сепак, што се однесува до бројот на поголемите претпријатија, оние со 50-249 (ги има 103 претпријатија) и 250+ вработени (ги има 14 претпријатија), Вардарскиот регион бележи подобри резултати (Табела 9). Дополнително, Вардарскиот регион нема големо учество во вкупниот број на новосоздадени (6.2%) и згаснати претпријатија (6.2%).

2018	Северна Македонија	Вардарски регион
Вкупно/ Total	75 914	5 595
0	7 565	409
1-9	61 265	4 713
10-19	3 211	212
20-49	2 237	144
50-249	1 404	103
250 +	232	14

Табела 9: Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени во Вардарски регион, 2018 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Во 2016 година, во Вардарскиот регион учеството во вкупните инвестиции во основни средства на ниво на Република С. Македонија било 7.3%. Сектори кај кој е забележан најголем учинок во инвестициите се Градежништво, Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пара и климатизација, снабдување со вода, управување со отпад, санација на околината, Трговија на големо и мало (Табела 10)

	Северна Македонија	Вардарски Регион
Инвестиции во основни средства	145 040	10 532
Земјоделство, шумарство; рибарство	3 419	383
Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација, снабдување со вода, управување со отпад, санација на околината	30 246	3 563
Градежништво	52 785	4 860
Трговија на големо и на мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	22 462	1 435
Информации и комуникации	6 191	40
Финансиски дејности и дејности на осигурување	2 174	30
Дејности во врска со недвижен имот	1 779	0
Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	2 451	1
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	16 565	214
Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности	6 967	5

Табела 10: Инвестиции во основни средства според секторите на дејност, 2016

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

1.5 Социјален развој

Кај процент на деца кои се опфатени со ран детски развој Вардарски регион е во предност со 36% пред националниот просек кој е 26.3% во 2018 година. Корисниците на додаток за деца од 0 до 18 години се намалува во текот со годините, а процентот на корисниците на посебен додаток, од 0 до 26-годишна возраст е стабилен. Број на домаќинства-корисници на социјална парична помош на возраст од 18 + (на 000 население) во текот со годините се намалува (Табела 11).

Целна група	2016		2017		2018	
	Северна Македонија	Вардарски Регион	Северна Македонија	Вардарски Регион	Северна Македонија	Вардарски Регион
Деца на возраст од 0 до 5 години во детски градинки/центри за ран детски развој (%)	23.6	20.7	23.1	32.3	26.3	36
Корисници на додаток за деца, од 0 до 18-годишна возраст (%)	2.9	5.3	2.6	3	2.1	2.2
Корисници на посебен додаток, од 0 до 26-годишна возраст (%)	1.1	1.4	1.1	1.4	1.1	1.3
Домаќинства-корисници на социјална парична помош на возраст од 18 + (на 000 население)"	17.6	19.5	15.8	14.6	14.1	12.3

Табела 11 : Социјална и детска заштита, Вардарски регион

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

На следната табела прикажана е ситуацијата во вардарски плански регион во однос на основно, средно и високо образование.

	Основно образование	Број на основни училишта	Наставници во основното образование (%)	Запишани ученици во основно образование (%)	Број на ученици по училиште	Ученици во основно образование по наставник
Северна Македонија		987	100	100	191	10
Вардарски Регион		81	6.9	7	162	10

	Средно образование	Број на средни училишта	Наставници во средно образование (%)	Запишани ученици во средно образование (%)	Завршени ученици во средно образование (%)	Ученици во средно образование по наставник
Северна Македонија		132	100	100	191	10
Вардарски Регион		11	6.3	6.3	7.1	10

	Високо образование	Број на дипломирани студенти 3)	Дипломирани студенти на 100 население 4)
Северна Македонија		7 263	3.5
Вардарски Регион		498	3.3

1.6 Туризам

Туризмот во Вардарскиот регион е еден од носечките оски на развојот. Со промената на туристичките трендови во изминатите години Вардарскиот регион станува сè поатрактивен од аспект на туризмот. Со промената на туристичката побарувачка, односно со потребите на туристите да патуваат во места кои се генерално непознати и недопрени од човекот, Вардарскиот регион кој има вакви потенцијали, го препознава туризмот како можност за развој на регионот.

Понудата за сместување во вардарски регион не е баш многу богата и е нејзините карактеристики се прикажани во Табела 13.

Вид на сместување	Вкупно
Број на апартмани - вкупно	61
со кујна	31
без кујна	30
Број на семејни апартмани - вкупно	1
Број на соби, без собите во апартманите и семејните апартмани - вкупно	656
со 1 легло	125
со 2 легла	358
со 3 легла	84
со 4 и повеќе легла	89
Број на легла (во апартманите, семејните апартмани и собите) - вкупно	1828
постојани	1676
помошни	152

Табела 13: Соби и легла во вардарски регион, 2015 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Податоците за остварувањата во туризмот во Вардарскиот плански регион во периодот 2016-2018 година се прикажани во следната табела.

	Број на соби	Број на легла	Вкупно туристи	Домашни туристи	Странски туристи	Вкупно ноќевања	Домашни ноќевања	Странски ноќевања	
2016	Северна Македонија	28 305	73 168	856 843	346 359	510 484	2 461 160	1 407 143	1 054 017
	Вардарски Регион	699	1 818	26 064	8 375	17 689	41 643	16 557	25 086
2017	Северна Македонија	28 759	74 257	998 841	368 247	630 594	2 775 152	1 480 460	1 294 692
	Вардарски Регион	697	1 792	26 145	8 033	18 112	47 189	17 473	29 716
2018	Северна Македонија	29 702	76 558	1 126 935	419 590	707 345	3 176 808	1 685 273	1 491 535
	Вардарски Регион	719	1 841	26 385	8 969	17 416	48 649	21 272	27 377

Табела 14: Обем, динамика, структура и процентуален однос на туристичката посетеност во Вардарскиот плански регион и Р. С. Македонија 2016-2018

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Од табеларниот преглед може да се забележат промени во движењата на бројот на туристите кои го посетиле Вардарскиот плански регион во периодот од 2016-2018 година. Од 2016 година кога во регионот пристигнале 26.064 туристи, во наредните години во разгледаниот период се благо се зголемува нивниот број, за во 2018 година да се постигне број на пристигнати 26.385 туристи.

Домашните туристи пак, покрај зголемувањата бележат и намалувања во 2017 година (8.033 туристи) и зголемување во 2018 година (8.969 туристи). Странските туристи го посетуваат регионот во поизразен интензитет. Поточно, се бележи поизразен пораст во изминатите години, така да од 5.385 странски туристи во 2009 година, бројот се зголемил на 13.076 во 2013 година или вредност на индексот од 242,8. Тоа зборува за постоење на многу поволна ситуација.

Процентуалното учество на туристите кои го посетиле регионот, во однос на нивниот вкупен број на ниво на држава, покажува опаѓајќа тенденција. Во 2016 година процентуалното учество било 3,0%, и опаѓа за да изнесува 2.3% во 2018 година.

Генерален заклучок е дека структурата на туристи кои го посетиле регионот има поволни карактеристики, односно повеќе странски туристи се евидентираат во однос на домашни туристи.

Во однос на процентуалното учество, релативно ниските вредности треба да се зголемат во наредниот период преку преземање на соодветни туристичко-развојни мерки и активности.

Слични показатели како кај туристичката посетеност се среќаваат и во табеларниот преглед за остварени ноќевања во Вардарскиот плански регион. Така, ноќевањата остварени од страна на вкупниот број туристи покажуваат раст со остварени 41.673 ноќевања во 2016 година, и 48.649 ноќевање во 2018 година (Табела 14).

Кај остварените домашни ноќевања во анализираниот период исто така се забележува раст со остварени 21.272 ноќевања во 2018 година. Додека пак кај странските ноќевања се бележи пад во 2018 година наспрема 2017 година кога биле остварени 29.716 ноќевања.

И покрај растечкиот карактер на процентуалното учество на остварени ноќевања на туристите, вредностите се релативно ниски и изнесуваат нешто повеќе од само 1.3% во Република С. Македонија. Тоа учество е прениско и логичен заклучок е дека мора преземените мерки и активности во наредниот период да бидат во насока на нивно зголемување, како и за порамномерна распределба помеѓу регионите.

Во однос на угостителството остварените приходи како учинок во рамки на државата изнесуваат 7.5% за пијалаци и 5.3% за храна прикажано во Табела 15.

2018	Северна Македонија	Вардарски Регион
Деловни единици	1 276	120
Работници	13 830	986
Седишта	104 533	9 250
Вкупно во илј. денари	12 934 982	667 212
Пијалаци во илј. денари	2 954 729	222 134
Храна и напитоци во илј. денари	6 949 701	365 905
Ноќевања во илј. денари	2 392 221	66 191
Друг промет во илј. денари	638 331	12 982

Табела 15: Угостителство Вардарски регион 2018 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

1.7 Земјоделство

Вардарскиот регион располага со вкупно 165 294 хектари земјоделско земјиште од што 33.6% или 53 566 хектари се обработливи површини, а 66,4% или 109 702 хектари се пасишта.

Од обработливите површини во овој регион доминираат ораници и бавчи со 41 756 ha, овоштарници има 1 397 ha, лозја 11 326 ha и ливади 1 087 ha. Процентуалната застапеност на земјоделските површини е прикажана на следната табела.

2018	Северна Македонија	Вардарски Регион
Земјоделска површина 1)	1 264 139	165 294
Обработлива површина - вкупно	518 740	55 566
Ораници и бавчи	418 140	41 756
Овоштарници	16 827	1 397
Лозја	24 088	11 326
Ливади	59 685	1 087
Пасишта	744 667	109 702

Табела 16: Земјоделска површина по категории на користење

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Во овој регион има околу половина од вкупните лозови насади во републиката и таа гранка е со најголема традиција (Табела 15).

Од успехот на лозарството т.е. исходот на приносите и откупот зависи голем дел од населението во регионот. Тука се сконцентрирани и најголемиот број на винарии во Република Македонија, особено во општината Кавадарци. Лозарите се најорганизираните земјоделци, но сепак недоволно за униформност на производството и следење на трендовите на побарувачка на нови сорти винско и трпезно грозје. Површините се многу фрагментирани и парцелите кај индивидуалните производители мали, што претставува најголем проблем за користење на механизацијата.

2018	Северна Македонија	Вардарски Регион	% од С. Македонија
Родна површина (ха)	23 670	11 192	47.3%
Вкупен број на пенушки	88 356	42 718	48.3%
Број на родни пенушки	86 591	42 202	48.7%
Производство (тони)	294 497	156 608	53.2%

Табела 17: Број на пенушки винова лоза и производство на грозје, Вардарски регион 2018 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Сепак овој регион има добар пристап до сите земјоделски површини и се наоѓа на главниот патен и железнички правец север-југ, што дава одлична можност за развој.

Производството на сите култури во тони наведени во Табела 16 не варира многу низ годините. Исто така, стабилно е и нивното учество во вкупното производство од Република С. Македонија но сепак учеството на производство од овој регион е многу ниско и се движи од 1.8% за детелинка и пченица до 11.4% за пиперки во 2018 година.

2018	Северна Македонија	Вардарски Регион	% од С. Македонија
Пченица	241 106	20 564	8.5%
Пченка	187 676	3 319	1.8%
Тутун	25 547	2 280	8.9%
Компир	180 424	9 853	5.5%
Кромид	59 030	1 662	2.8%
Домати	161 621	18 378	11.4%
Пиперки	182 872	11 572	6.3%
Краставици	54 314	2 397	4.4%
Детелина	20 314	366	1.8%
Луцерка	115 975	11 099	9.6%

Табела 18: Производство на некои култури во Вардарски регион 2018 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Кога станува збор за овошјето, во Вардарски регион се произведуваат повеќе од половина (52.4%) од вкупното производство на праски и тоа во најголем дел во Росоман. Покрај праските, значителен процент во државата од производството на бадем се произведува во Вардарски регион и тоа 27.2% и кајсии со 17.3% (Табела 19).

2018	Северна Македонија	Вардарски Регион	% од С. Македонија
Цреши	5 824	227	3.9%
Вишни	10 538	1 108	10.5%
Кајсии	3 904	676	17.3%
Јаболка	140 296	698	0.5%
Круши	8 055	929	11.5%
Сливи	37 719	1 683	4.5%
Праски	13 128	6 882	52.4%
Ореви	4 826	559	11.6%
Бадеми	574	156	27.2%

Табела 19: Производство на овошје во Вардарски регион 2018 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Во овој регион има најголема застапеност на овците и свињите кои имаат прилично голем удел во вкупната бројна состојба на Република С. Македонија (Табела 18).

2016	Северна Македонија	Вардарски Регион	% од С. Македонија
Копитари	20 745	1 305	6.3%
Говеда (Вкупно)	252 936	13 296	5.3%
Јуници	20 663	1 473	7.1%
Молзни крави	119 642	5 517	4.6%
Овци (Вкупно)	717 244	106 619	14.9%
Овци (женски грла за приплод)	568 224	70 728	12.4%
Кози (Вкупно)	121 359	13 605	11.2%
Кози (женски грла за приплод)	92 856	10 311	11.1%
Свињи (Вкупно)	175 172	18 254	10.4%
Живина	1 887 239	148 016	7.8%
Зајаци	23 248	1 956	8.4%
Пчелни семејства	134 887	12 385	9.2%

Табела 20: Вкупен број на добиток, живина и пчелни семејства 2016

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Сепак вкупниот број на грла или добиточни единици во овој регион не е доволен според можностите за развој и затоа укажува на недоволна развиеност и конкурентска способност на сточарството во овој регион.

1.8 Инфраструктура

1.8.1 Транспортна инфраструктура

■ Патна инфраструктура

Патната инфраструктура во Вардарскиот регион се состои од локална, регионална и А патна мрежа.

Низ регионот поминува европскиот коридор X.

Во 2019 година, должината во Вардарски регион се состои 1 041 км локалната патна мрежа, односно 11 % од вкупната локална патна мрежа.

Од обработливите површини во овој регион доминираат ораници и бавчи со 41 756 ha, овоштарници има 1 397 ha, лозја 11 326 ha и ливади 1 087 ha. Процентуалната застапеност на земјоделските површини е прикажана на следната табела.

2019	Вкупно	Асфалт и коцка	Макадам	Земјани	Непробиени
Република С. Македонија	9 788	5 383	850	2578	977
Вардарски регион	1 041	438	76	475	52
% од Република С. Македонија	11%	8%	9%	18%	5%
Велес	141	51	15	66	9
Градско	39	27	10	2	-
Демир Капија	55	21	-	34	-
Кавадарци	312	118	12	150	32
Лозово	133	24	8	101	-
Неготино	85	43	9	33	-
Росоман	40	33	3	1	3
Свети Николе	104	55	19	30	-
Чашка	132	66	-	58	8

Табела 21: Патна инфраструктура, Вардарски регион 2019 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Во патниот меѓуградски превоз во 2019 година, се превезени 2798 патници во Вардарски регион или 7% од вкупниот број на патници во државата.

Во такси-превозот во 2019 година, 1349 патници (23 % од вкупниот број на такси патници во државата) се превезени во Вардарски регион.

Железничка инфраструктура

Во Вардарскиот регион лоцирани се три железнички линии и тоа во коридорот бр. X е дел од железничката линија од Граница со Србија - Куманово - Скопје - Велес - Граница со Грција (во должина од 106,6 км,) дел од железничката линија Велес - Прилеп - Битола - Граница со Грција (во должина од 45 км) и дел од железничката линија Велес - Штип - Кочани (должина од 15.58 км).

Густината на железницата во регионот изнесува 44.16 км' на 1000км2 (27 км' просечно во Македонија), а должината на пруги на сто илјади жители изнесува 136.94 км' (33,9 км' просечно во Македонија).

Железничката мрежа во Вардарскиот регион има добра густина ако се спореди со просечната густина во С. Македонија. Регионот од аспект на железница претставува раскрсница на три железнички патни правци. Проблемите кои се јавуваат кај овој вид на транспорт се застарен возен парк, мала брзина на транспорт и несоодветно одржување на инфраструктурата.

Воздушен сообраќај

Во Вардарскиот регион се лоцирани следните леталишта за лесна авијација:

- Пеширово - Свети Николе, со површина од 8,59 ха
- Црвени Брегови - Неготино, со површина од 9.36 ха
- Росоман - Кавадарци, со површина од 12.47 ха
- Орел - Свети Николе, со површина од 3 ха

1.8.2 Енергетска инфраструктура

Најзначајна енергетска инфраструктура која е лоцирана во Вардарскиот регион е ХЕ Тиквеш, ТЕЦ Неготино, нафтоводот Солун - Скопје и трафостаницата Дуброво што има централно место за пренос на електрична енергија внатре во Република Македонија и кон (од) Грција.

ХЕ Тиквеш има камено-насипна брана со висина од 113,5 м, при што се формира акумулација со вкупен волумен од 475 милиони м³, од кои корисниот волумен изнесува 309,6 милиони м³. Нормалното проектирано работно ниво на акумулацијата е 265,00 м.н.в. а минималното е 233,00 м.н.в. Хидроелектраната Тиквеш е проектирана и изведена со инсталирана моќност од 92 MW и годишно производство од 184 GWh.

ТЕЦ Неготино има инсталиран капацитет од 319 MW и за производство на електрична енергија користи нафта. Дел од нафтоводот од Солун до Скопје поминува низ овој регион. Нафтоводот е изграден во 2002 година и се протега по должина на коридорот 10. Капацитетот на нафтоводот е 360 м³/час или проток од 2.5 милиони тони нафта годишно.

Во Вардарски регион има 17.2% од вкупно инсталираниот капацитет во С. Македонија (Табела 20).

	Северна Македонија	Вардарски Регион	% од С. Македонија
2016	2033	346	17.0%
2017	2045	349	17.1%
2018	2049	352	17.2%

Табела 22: Инсталирани капацитети за производство на електрична енергија

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Најголем потенцијал има сончевата енергија (373 илјади тони нафтен еквивалент), потоа енергијата на биомаса (109 илјади тони нафтен еквивалент), енергија на ветер (189 илјади тони нафтен еквивалент) и гео-термална енергија (0,7 илјади тони нафтен еквивалент).

Приоритетна насока за искористување на обновливите извори на енергија во Вардарскиот регион е искористувањето на сончевата енергија и искористувањето на енергијата на ветрот. При искористување на овие видови на енергија може да се добијат 608 MW електрична моќност и 493 MW топлинска моќност во постројките.

Најголем енергетски потенцијал во Вардарскиот регион има водата, односно реките Вардар и Црна река.

1.8.3 Животна средина

Цврст отпад

Управувањето со цврстиот отпад во Вардарскиот плански регион се сведува на негово собирање, транспорт и депонирање. За управувањето со цврстиот отпад одговорни се Општинските комунални претпријатија.

Депонирањето на цврстиот комунален отпад, во овој регион се извршува на локалните т.н. општински депонии, кои не ги задоволуваат ниту основните санитарно технички стандарди за безбедно депонирање на отпадот.

Во овој регион постојат 5 депонии кои се евидентирани согласно националниот план за управување со отпад, а според ризикот за загадување на животната средина се класифицирани на следниот начин:

Депонии со висок ризик:

- „Немањици“ општина Свети Николе Депонии со среден ризик
- „Лески“ општина Неготино Депонии со низок ризик:
- „Мелци“ општина Кавадарци
- „Пченични дупки“ општина Демир Капија
- „Бунардере“ општина Велес

Рециклирањето, односно селекцијата на рециклабилните фракции од комуналниот цврст отпад се врши на многу мал дел од отпадот и тоа преку селекција на отпадот во поставени садови за отпад во неколку општини. Неформалниот сектор ја собира отпадната пластика и метал директно од садовите за собирање на отпадот.

Организирано собирање постои само за отпадот од пакување.

Другите видови на отпад, како што се отпадни гуми, батерии и акумулатори, отпадни масти и масла, искористени возила и отпад од електрични и електронски апарати не се селектираат и завршуваат на депониите за комунален отпад.

Во однос на водите, сите карактеристики кои се однесуваат на снабдување, користење и заштита на водите за 2017 година се претставени во следната табела

Сектори - Индустрија и рударство 2017	Северна Македонија	Вардарски Регион
Снабдување со вода	1 982 943	2 511
Структура (%)	100	0.13
Користени води за технолошки намени	1 295 489	2 276
Структура (%)	100	0.18
Испуштање на непречистени води	1 013 804	1 503
Структура (%)	100	0.15
Испуштање на пречистени води	242 036	723
Структура (%)	100	0.3
Испуштање на отпадни води во индустријата и рударството	1 255 838	2 225
Структура (%)	100	0.18

Табела 23: Снабдување, користење и заштита на водите од загадување во индустријата и рударството, 2017

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

Истиот преглед на карактеристиките за Вардарски плански регион во однос на националните параметри за собирање и создавање на комунален отпад се прикажани во илјади тони во Слика 1.

Загрижува фактот дека количината на собран отпад се намалува со текот на годините, а создаден има пораст. Ова значи дека е потребна регионална стратегија за решавање на проблемот со комуналниот отпад и можности за селекција и рециклирање.

Слика 1: Собран и создаден комунален отпад во Вардарски регион, 2017-2019 година

Извор: Државен завод за статистика на Република С. Македонија,

1.9 Природа

Природата во Вардарскиот плански регион се карактеризира со повеќе заштитени природни подрачја и еколошки коридори на националната еколошка мрежа за поврзување на заштитените области и еколошки важните области (вклучувајќи ги идните места од проектот Натура 2000), значајни растителни подрачја, значајни орнитолошки локалитети, како и Емералд подрачја.

На територијата на Вардарскиот плански регион делумно или целосно се лоцирани повеќе репрезентативни заштитени подрачја, како на пример: Јакупица, Долна Брегалница, Тиквеш, Демиркаписка клисура и др.

Јакупица согласно просторниот план е предложена за заштитено подрачје од највисок ранг, Национален парк, поради заштита на биолошката разновидност, Геоморфолошката важност, Заштита на водотеците, Заштита на пејзажот и Хидролошкиот потенцијал. Идниот национален парк Јакупица се наоѓа речиси во централниот дел на Република Македонија ограничен на север со Скопската а на југ со Пелагониската Котлина. На исток е определен со сливното подрачје на реката Вардар додека кон запад со Поречкиот Басен.

Фауната на инсектите на Јакупица се одликува со голем број ендемични и реликтни видови трка-чи. Во алпската зона се среќаваат *Nebria ganglbaueri matejkai*, *Zabrus albanicus jakupicensis*, *Z. ganglbaueri*, *Calathus jakupicaensis*, *Trechus pachycerus pachycerus*, *T. pachycerus jakupicaensis*, *T. goebli matchai*, *T. subnotatus golesnicensis*.

Во мезофилните шуми се среќаваат следните ендемични видови: *Molops matchai*, *M. rufipes jakupicaensis*, *Tapinopterus miridita jakupicaensis*, *Tapinopterus macedonicus*, *Pterostichus macedonicus*, *P. crassiusculus*. Од другите ендемични видови инвертебрати може да се спомнат *Babuniella prouzai*, *Brachydesmus macedonicus* (стоногалки), краткокрилецот *Lathrobium jakupicense* (Staphylinidae, Coleoptera), *Otiorhynchus jakupicensis* (Curculionidae, Coleoptera), *Montenegrina janinensis jakupicensis*, *Gyalina gyalinaeformis*, *Alinda nordsiecki*, *A. serbica golesnicensis*, *Vitrea siveci*, *Chilostoma jakupicae* (полжави). На високите делови се среќава *Bohemanella frigida* - редок скакулец со дисјунктен ареал на распространување. На просторот на предложеното подрачје за заштита се наоѓаат голем број јами и пештери од кои се опишани многу троглобионтски видови.

Репрезентативното природно подрачје Тиквеш, е предложено за споменик на природата. Тоа има голема биолошка, геоморфолошка и пејзажна вредност.

Една од главните причини за назначување на Тиквеш за ЗП е неговата важност како место за гнездење на птиците грабливки, главно мршојадци.

Заштитеното подрачје обезбедува безбедни, непопречувани локации за размножување и пристап од широк спектар на подрачја за лов и хранење во, и надвор од неговите граници.

2. Приоритетни области и цели за развој на ВПР

2.1 Среднорочна цел бр. 1: Унапредување на инфраструктурата во регионот

Остварувањето на оваа среднорочна цел треба да овозможи подобрување на условите за живот на граѓаните во регионот и овозможување на развој на економијата преку развојот на соодветна инфраструктура.

Инфраструктурата е важна за економскиот развој на регионот и за подобрување на квалитетот на животот на граѓаните во регионот. Најважна задача на секоја локална власт е да обезбеди пристојни услови за живот на територијата каде ќе се обезбедат сите инфраструктурни услови кои ги задоволуваат потребите на граѓаните и бизнис заедницата во регионот. За регионот е важно да се постигне приближно еднаков степен на развој на инфраструктурата во рамки на целиот регион и со тоа да се обезбеди квалитетен живот на граѓаните во рамки на целиот регион.

Сите диспаритети помеѓу општините и областите во кои живеат и работат луѓето и фирмите, треба да бидат надминати во најскоро време и од тие причини првиот приоритет на Стратегијата е развој на инфраструктурата и надминување на разликите со посебен акцент на развој на инфраструктурата во регионите со понизок степен на развој на инфраструктурата. Начините за инвестирање се предвидени како инвестиции од самите општински буџети, државни фондови за ова намена, преку ЈПП или преку наоѓање на фондови и проекти кои би подржале развој на инфраструктурата во регионот.

Добрата инфраструктура е потребна не само за побрз развој на економијата но и обезбедување инклузивен раст, што подразбира дека ползите од растот ги чувствуваат најголемиот број на граѓаните во регионот. Преку тоа, инклузивност раст обезбедува намалување на сиромаштијата и намалување на разликите во приходите во регионот.

Развојот на инфраструктурни објекти како системи за наводнување, рурална електрификација, патишта и транспорт ќе помогнат во растот на земјоделието како еден од водечките сектори во регионот, како и развој на агро-преработувачката индустрија а со тоа ќе допринесат за просперитет на руралните и загрозените подрачја.

Отсуство на соодветна инфраструктура предизвикува намален пристап кон пазарите, поскапено производство, но едновременно предизвикува потешкотии за пристапноста кон основните социјални, образовни и здравствени услуги. Неразвиената инфраструктура е тесно грло на развојот и поттикнувач на сиромаштијата. Накусо, силен, одржлив и урамнотежен раст може да се постигне само преку интегрирање на економијата со еколошко одржливиот развој на инфраструктурата.

Инвестициите во инфраструктурата се големи и обезбедуваат просперитет на регионалната економија преку ангажирањето на локалните фирми за изведба на инфраструктурните проекти. Развиена инфраструктура е еден од најважните фактори за привлекување на странски но и домашни инвестиции, па со развојот на инфраструктурата се очекува и раст на инвестициите а со тоа зголемен број на вработувања и благосостојба на населението во регионот.

Поради ограничените ресурси проектите и инвестициите во инфраструктурни објекти ќе бидат направени според структурата на економијата во регионот и според потребите на граѓаните, со посебен акцент на рамномерен развој.

ИНФРАСТРУКТУРА - SWOT АНАЛИЗА

	Силни страни	Слаби страни
КОМУНАЛНА	<ul style="list-style-type: none"> Зафаќање на атмосферски води на поголема површина од урбанизираните градски подрачја Реконструирани постоечки и поставени нови канализациони мрежи во урбаните региони 	<ul style="list-style-type: none"> Недоволна изграденост, стара мрежа на довод / одвод на вода во некои урбани и повеќето рурални средини Користат диви депонии за складирање на отпад Недоволен број колектори Големи разлика помеѓу урбаните и руралните подрачја
ЕНЕРГЕТСКА	<ul style="list-style-type: none"> Тек на гасоводот низ Општините на ВПР Добро поврзана енергетска мрежа 	<ul style="list-style-type: none"> Недоволно развиени системи за развој на обновливи извори на енергија, користење на биогаз и рециклирање на отпадот за производство на енергија
ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ	<ul style="list-style-type: none"> Солидна сообраќајна и транспортна инфраструктура 	<ul style="list-style-type: none"> Недостаток на пристапни патишта со земјоделските површини
МОБИЛНОСТ	<ul style="list-style-type: none"> Добра поврзаност со патна, железничка мрежа Голема мрежа на локални патишта Близина на аеродром 	<ul style="list-style-type: none"> Немање велосипедски патеки во урбаните и руралните средини Недоволна поврзаност и слабо организиран јавен превоз помеѓу населените места меѓусебно и со руралните места Непостоење инфраструктура за електрични возила Запуштени локални патишта Недоволна вертикална и хоризонтална сигнализација на патиштата и улиците
ТУРИСТИЧКА УРБАНИЗАЦИЈА	<ul style="list-style-type: none"> Изградени вело и пешачки патеки 	<ul style="list-style-type: none"> Тежок пристап до голем број верски, историски и друг вид објекти Слаба покриеност со техничка документација за покрупни проекти од регионално и локално значење Немање на регионален ГИС
ЗАЕДНИЧКА ОЦЕНКА	<ul style="list-style-type: none"> Искуство во реализирање на проекти преку национални и интернационални повици Добра соработка со институции од централната власт 	<ul style="list-style-type: none"> Разлики (диспаритет) во квалитет на живот меѓу урбаните и руралните средини Недоволен капацитет за управување со средствата од претпристапните фондови на ЕУ Неусогласеност помеѓу општините за заеднички проекти

ИНФРАСТРУКТУРА - SWOT АНАЛИЗА

	Можности	Закани
КОМУНАЛНА	<ul style="list-style-type: none"> • На располагање фондови и повици за изградба на инфраструктурни комунални објекти 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатак на средства
ЕНЕРГЕТСКА	<ul style="list-style-type: none"> • Голем потенцијал за производство на енергија од обновливи извори • На располагање фондови и повици за подобрување на ЕЕ 	
ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ	<ul style="list-style-type: none"> • Можности за воведување на кружна економија • На располагање фондови за развој на економијата 	
МОБИЛНОСТ	<ul style="list-style-type: none"> • Низ регионот поминува прометен автопат со многу туристи и транзитен транспорт 	
ТУРИСТИЧКА	<ul style="list-style-type: none"> • Зголемен интерес за нови туристички дестинации, за рурален туризам, адреналински туризам 	
УРБАНИЗАЦИЈА	<ul style="list-style-type: none"> • Современи методи за постигање висок степен на урбанизација 	<ul style="list-style-type: none"> • Намалени инвестиции • Намален степен на урбанизација • Изградба ана дивоградби
ЗАЕДНИЧКА ОЦЕНКА	<ul style="list-style-type: none"> • Одлична соработка со интернационални институции и донатори како УНДП, ГИЗ РЕД, УСАИД, Програми на ЕУ • Користење на ЕУ, меѓународни и домашни фондови за подобрување на инфраструктурата во селата и подрачјата со специфични развојни потреби 	<ul style="list-style-type: none"> • Неусогласеност на националните и локални стратегии за развој, како и програмите на кандидатите за Градоначалниците; • Разлики (диспаритет) во потребите меѓу Општините на ВГР • Мала алокација на финансиски средства на национално ниво за подобрување на инфраструктурата во регионот • Административни пречки • Нецелосна спремност на Општините во поглед на следниве гранки: Аплицирање и имплементација на проекти финансирани од надвор, животна средина, сообраќај, човечки ресурси, култура, туризам и сл.

1.1 Развој на комунална инфраструктура

#SDG6

- 6.1 До 2030 година, да се постигне универзален и еднаков пристап до безбедна и достапна вода за пиење за сите.
- 6.2 До 2030 година, да се постигне пристап до соодветни и еднакви хигиенски и санитарни услови за сите и да се стави крај на дефекацијата на отворено, со посебен осврт кон потребите на жените и девојчињата и оние во ранлива состојба.
- 6.4 До 2030 година, значително зголемување на ефикасноста во употребата на вода во сите сектори и да се осигурат одржливи црпи капацитети и залихи на свежа вода, за да се одговори на недостатокот на вода и значително да се намали бројот на луѓе кои страдаат од недостиг на вода.
- 6.5 До 2030 година, да се спроведе интегрирано управување со водните ресурси на сите нивоа, вклучително и прекугранична соработка, соодветно.

Мерки:

1. Изградба на водоводна мрежа во сите населени места во регионот
2. Изградба на одводни системи во сите населени места во регионот
3. Изградба на пречистителни станици во регионот
4. Санирање на диви депонии
5. Изградба на регионални депонии
6. Изработка на систем за селекција и рециклирање на отпадот
7. ЈПП за изградба и управување со комунални дејности
8. Изработка на проекти за комунална инфраструктура
9. Изградба на комунална инфраструктура во подрачјата со специфични развојни потреби

Индикатори:

- a) Изграденост на водоводна мрежа во км
- b) Број на корисници кој ќе се вклучат во водоводната мрежа, според локалитет и општина
- c) Број и % на домаќинства поврзани на водоводна мрежа, по пол на глава на семејството и според локалитет и општина
- d) Изграденост на одводни системи во км
- e) Број и % на домаќинства поврзани на одводен систем по пол на глава на жител на семејството и локалитет на општина
- f) Број на пречистителни станици во регионот
- g) Број и % на санирани диви депонии
- h) Број на изградени регионални депонии
- i) % на селектиран и рециклиран отпад
- j) Број на остварени ЈПП
- k) Број на изработени проекти
- l) Степен на изградба на комунална инфраструктура во подрачјата со специфични

1.2 Унапредување и модернизација на енергетска инфраструктура

Мерки:

1. Гасификација на индустријата и домаќинствата
  2. Целосна покриеност на регионот со електро-дистрибутивна мрежа
  3. Воведување на централни системи за греење во поголеми урбани средини во регионот
  4. Зголемување на застапеноста на обновливи извори на енергија во регионот
- a) Користење на биомаса како извор на енергија
  - b) Користење на сончева енергија
  - c) Користење на гео-термална енергија
  - d) Користење на водотеци за добивање енергија
  - e) Користење на ветер за добивање енергија

Индикатори:

- a) Број на компании и домаќинства (по пол на глава на семејство) кои користат гас како главен енергенс
- b) Изграденост на електро-дистрибутивна мрежа и покриеност на домаќинствата во регионот
- c) Број на корисници на централни грејни системи во регионот
- d) Процент на енергија добиена од чисти извори во споредба со валкани извори на енергија
- e) Годишно количество на енергија добиено од:

Биомаса

Сончева енергија

Гео-термална енергија

Водотеци

Ветер

1.3 Развој на инфраструктура за подобар економски развој

#SDG9

цели кон изградба на прилагодлива инфраструктура, промовирање на одржлива индустријализација и поттикнување на иновации. Индикатори и поставени таргети за оваа цел се:

- 9.1** Развој на квалитетна, сигурна, одржлива и прилагодлива инфраструктура, вклучително и регионална и прекугранична инфраструктура, за поддршка на економскиот развој и човечката благосостојба, со фокус на применлива и инфраструктура со еднаков пристап за сите
- 9.2** Промовирање на инклузивна и одржлива индустријализација и, до 2030 година, значително зголемување на вработеноста во индустрискиот сектор и нејзиното учество во вкупниот бруто домашен производ, во согласност со националните услови, и двојно зголемување на нејзиното учество во најмалку развиените земји
- 9.3** Зголемување на пристапот на малите индустриски и други претпријатија, особено во земјите во развој, до финансиски услуги, вклучително и до поволни кредити, и нивна интеграција во синцирот на вредности и пазарите.
- 9.4** До 2030 година, подобрување на инфраструктурата и осовременување на индустриите, со цел нивна одржливост, преку зголемена ефикасноста во користењето на ресурсите и поголемо прифаќање на чисти еколошки технологии и индустриски процеси, во сите земји, со преземање на мерки во согласност со нивните способности
- 9.5** Овозможување на научни истражувања, надградба на технолошките можности во индустриските сектори во сите земји, особено во земјите во развој, вклучувајќи го, до 2030 година, и поттикнувањето на иновации и значителното зголемување на бројот на работници за истражувања и развој на 1 милион луѓе, и трошоците за јавни и приватни истражувања и развој.

Мерки:

1. Изградба и развој на индустриски и индустриски зелени зони
2. Формирање на агро - индустриска зона (заедно со Пелагониски регион),
3. Изградба на научно-технолошки паркови
4. Изградба и развој на системи за наводнување
5. Привлекување странски инвестиции за рехабилитација или изградба на нови системи за наводнување
6. Изработка на проекти за инфраструктурни објекти

Индикатори:

а) Индустриски зони

- Број на индустриски и зелени зони во регионот
- Површина на индустриските и зелени зони
- Искористеност на површината на ИЗ
- Број на корисници во ИЗ (мажи и жени)
- Број на вработени во ИЗ (мажи и жени)
- Приходи од ИЗ

б) Системи за наводнување

- Број на системи за наводнување
- Земјоделски површина под системи за наводнување

1.4 Развој и унапредување на инфраструктура за мобилност

#SDG11

11.1 До 2030 година, да се осигури пристап за сите до соодветно, безбедно и достапно домување и основни услуги и надградба на сиромашните квартави.

11.2 До 2030 година, да се обезбеди пристап до безбедни, прифатливи, достапни и одржливи транспортни системи за сите, подобрување на безбедноста на патиштата, особено преку проширување на јавниот превоз, со посебно внимание на потребите на оние во ранлива состојба, жени, деца, лица со посебни потреби и постарите лица.

Мерки:

1. Изработка на инфраструктурни проекти за патишта, јавен транспорт
2. Патна инфраструктура
  - a. Изградба на регионални патишта
  - b. Изградба на локални патишта
  - c. Асфалтирање на патишта во населени места
3. Развој на јавниот транспорт
  - a. Зајакнување на градскиот и приградскиот јавен транспорт во општините и регионот
  - b. Изградба на автобуски постојки за градски и меѓуградски транспорт
4. Пристапни патишта до обработливи површини – тампонирање на патеките и патиштата

Индикатори:

а) Патна инфраструктура

- Изградени нови регионални патишта во регионот во км
- Реновирани регионални патишта во регионот
- Изградени нови локални патишта по општини
- Реновирани локални патишта по општини
- Асфалтирани патишта во населени места во км

б) Развој на јавниот транспорт

- Број на населени места со организиран редовен јавен транспорт
- Број на патници по пол, возраст

с) Процент на тампонираност на пристапните патишта до обработливи површини

1.5 Подобрување на инфраструктура поврзана со туризмот

Мерки:

1. Изработка на проекти за развојна туристичка инфраструктура
2. Обезбедена достапност до туристички и излетнички места, верски објекти
3. Изградба на адреналински паркови
4. Изградба на патеки за велосипеди, пешаци
5. Маркирање на патеките, поставување информативни табли, патокази до туристичките локации
6. Изработка на апликации за сите туристички и адреналински места во регионот
7. Реновирање на туристички атракции, стари градби од интерес за туристите

Индикатори:

- a. Број на лесно достапни туристички локации во споредба со вкупниот број на локации
- b. Број на патеки во регионот, велосипедски и пешачки
- c. Број на корисници (по пол) на велосипедските и пешачките патеки
- d. Должина на велосипедски и пешачки патеки во регионот
- e. Број на маркирани патеки во регионот
- f. Број на информативни табли, патокази во регионот
- g. Број на корисници на апликацијата (мажи и жени)
- h. Број на реновирани туристички атракции

1.6 Подобрување на инфраструктура во здравство, социјала и образование

Мерки:

1. Студија за инфраструктурни потреби во здравство, социјала и образование
2. Градба и реновирање на објекти од здравство, социјални услуги и образовни услуги во регионот
3. Изградба на регионален дом за стари лица
4. Изградба на детски градинки
5. Изградба на објекти за домување за лица во социјален ризик

Индикатори:

- a. Состојба на здравствени објекти
- b. Состојба на училиштата и градинките
- c. Состојба на објекти за социјални услуги
- d. Број и капацитет на домови за стари лица
- e. Број (момчиња и девојчиња) и капацитет на детски градинки
- f. Број на лица во социјален ризик (мажи и жени) и капацитет на објектите на домување

1.7 Подобрена урбанизација на општините

11.3 До 2030 година, подобрување на инклузивната и одржлива урбанизација и капацитетот за учество, интегрирано и одржливо планирање и управување на населбите за живеење и во сите земји.

Мерки:

1. Подготовка и донесување на регионален просторен план.
2. Изработка на ДУП и ГУП во сите општини во регионот
3. Изработка на регистар на недвижности и евиденција на имотите
4. Изработка на студија за можности за формирање на меѓу-општинско тело за инспекциски надзор

Индикатори:

- a. Донесен регионален просторен план
- b. Процент на покриеност на урбаните површини со ГУП и ДУП
- c. Воспоставен регистар на недвижности со родова статистика и евиденција на имотите
- d. Број на нелегални објекти
- e. Формирање на меѓу-општинско тело за инспекциски надзор

2.2 Среднорочна цел бр. 2: Унапредување на економскиот развој во регионот

Унапредувањето на економскиот развој, со посебен акцент кон намалување на нееднаквостите, изедначување на економскиот раст на деловите кои заостануваат е основен приоритет на оваа цел. Само преку воедначување на развиеноста во сите делови од регионот може да се дојде до постигнување на регионална конкурентност и обезбедување на повисока продуктивност на регионалната економија.

Дефинирањето на оваа цел е базирано врз Стратешки цели на Стратегијата за регионален развој 2021-2031 „Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции“.

Вардарскиот регион има значителни природни и конкурентни предности кои можат да бидат значајни при привлекувањето на нови бизниси, новатори и претприемачи. Ова вклучува атрибути како евтино земјоделско земјиште, евтина градба, добра транспортна поврзаност со патен, железнички и воздушен транспорт, понатаму голем број на сончеви часови за обновливи извори на енергија кои даваат посебни можности за развој. Во делот на економскиот развој на Вардарскиот регион, дефинирани се три приоритети и тоа: развој на земјоделието, преработувачката индустрија и туризмот.

Еден од приоритетите за развој е земјоделието кое како гранка традиционална во регионот, овозможува голем број на вработувања, може да обезбеди квалитетни производи за домашниот и странскиот пазар и да биде конкурентен на пазарот.

Развој на преработувачката индустрија има посебно место во развојниот процес на Вардарскиот регион. Како трет приоритет за развој е идентификуван туризмот како брзо-растечка гранка која обезбедува вработувања, разнообразни услуги и добар приход.

За остварување на целта за унапредување на економскиот развој се потребни неколку предуслови, а тоа се:

- силни менаџерски капацитети за развој на економијата,
- развиена инфраструктура за поддршка на развојот и конкурентноста а според потребите на идентификуваните економски приоритети за развој,
- развој на економијата според насоченоста кон пазарите каде регионот има јасни конкурентни предности
- силно инвестирање во таленти и развој на вештини
- квалификувана работна сила според потребите на водечките економски сектори
- поддршка на развојот на економијата од сите фактори во регионот, обезбедување на квалитетни образовни центри и обука за бизнис вештини
- заеднички настап на регионалните и светски пазари
- примена на модерни методи и иновативни технологии за работа
- зголемено користење на домашни производи, како во делот на индустриска потрошувачка така и кај финалните консументи

ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ - SWOT анализа

	Силни страни	Слаби страни
ЗЕМЈОДЕЛИЕ	<ul style="list-style-type: none"> Поволни климатски услови за одгледување на житни, рано-градинарски, индустриски култури и винова лоза Расположливи површини со обработливо земјоделско земјиште Традиција за земјоделско производство и сточарство 	<ul style="list-style-type: none"> Недостаток на евиденција на земјоделски имоти Слабо развиен систем на задругарство Голем број на мали парцели Неразвиен систем за против-градна заштита Недостаток на мини акумулации за наводнување Немање на регионален откупен центар
ИНДУСТРИЈА	<ul style="list-style-type: none"> Производство на еколошки производи Природни ресурси (минерални сировини, рудни богатства, вода, минералот лорандит - Алшар рудник) Постоење на локални индустриски зони „Караслари“, „Узус2“, „Мамутчево“ Кавадарци. Препознатливост на производите Вино Тиквеш, Стоби, пред се, МИК месо, и др. Тек на гасоводот низ Општините на ВПР 	<ul style="list-style-type: none"> Неусогласеност на работната сила со потребите на пазарот Недоволен број на преработувачки капацитети за земјоделски производи Неуредени индустриски зони Немање регионални индустриски зони Слаба организираност за заеднички настап на странски пазари,
ТУРИЗАМ	<ul style="list-style-type: none"> Атрактивни туристички локации Етаблирани манифестации (пастрмајлијада Велес, Кавадарци гроздобер, моторијада и сл.) Регион богат со културно, археолошко и историско наследство 	<ul style="list-style-type: none"> Недостиг на лиценцирани туристички водичи Непостоење на регионален промотивен материјал Недефиниран туристички производ Недоволен сместувачки капацитет Насоченост кон нискобуџетни туристи Недостаток на здравствен туризам Слабо развиен ловен туризам Недостаток на интегрирани пешачки и велосипедски патеки Дефицит на лиценцирани туристички водичи Недостаток на бесплатен интернет пристап во туристички региони Неразвиен систем за управување со дестинации Недоволно остручен кадар за управување во туризмот Недоволно мобилни апликации за информирање и користење на туристичката понуда во регионот Неорганизирани тури за фото-туризам
ЗАЕДНИЧКА ОЦЕНКА	<ul style="list-style-type: none"> Голем број на активни делови субјекти 	<ul style="list-style-type: none"> Големи разлики во економскиот развој помеѓу општините Недоволен капацитет на локалните институции за поддршка на приватниот сектор Немањето на локални стратешки документи и студии Недоволен капацитет за управување со средствата од претпристапните фондови на ЕУ Недоволен капацитет во општините за управување Висок степен на сива економија Неизбалансирана распределба на фондовите

ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ - SWOT анализа

	Можности	Закани
ЗЕМЈОДЕЛИЕ	<ul style="list-style-type: none"> • Одлични климатски услови (вода, сонце и ветер) за одгледување на житни, раноградинарски, индустриски култури и винова лоза • Потенцијал за производство на органска храна • Потенцијал за производство на еколошки здрава храна • Зголемена побарувачка на храна во глобални рамки • зголемување на цените на глобалната храна 	<ul style="list-style-type: none"> • Влијание на климатски промени во земјоделието и намалување на приносите • Задоцнети исплати на субвенции
ИНДУСТРИЈА	<ul style="list-style-type: none"> • Промоција и привлекување на инвестиции во индустриски зони • Користење на програми за поддршка на бизнисот од централниот буџет • Изградба на гасоводот 	<ul style="list-style-type: none"> • Намален интерес за инвестиции поради Корона 19 • Намален обем на работа на странските партнери
ТУРИЗАМ	<ul style="list-style-type: none"> • Зголемена побарувачка за активен, рекреативен и спортски туризам • Зголемена потреба од рекреација, спорт, прошетки • Интерес за верски туризам, здравствен туризам • Зголемена побарувачка за вински и гастрономски туризам 	<ul style="list-style-type: none"> • Влијание на пандемијата на Ковид 19 врз туризмот • Намален транспорт и мобилност на луѓето • Рестрикции во работењето
ЗАЕДНИЧКА ОТЦЕНКА	<ul style="list-style-type: none"> • Интерес на граѓаните за локални и регионални настани • Користење на ЕУ и други меѓународни фондови • Програми за претприемништво и самовработување • Можности за формирање на бизнис инкубатори и бизнис старт-ап центри 	<ul style="list-style-type: none"> • Низок прираст на населението во Регионот • Неусогласеност на националните и локални стратегии за развој, како и програмите на кандидатите за Градоначалниците; • Разлики (диспаритет) во потребите меѓу Општините на ВПП • Одлив на високо квалификувана работна сила • Спори и обемни административна процедури

#SDG8

- 8.1** Да се одржи економскиот раст по глава на жител во согласност со националните услови, и особено, најмалку 7 отсто бруто порастот на домашниот производ на годишно ниво во најмалку развиените земји.
- 8.2** Да се постигне повисоко ниво на економска продуктивност преку разновидност, технолошка надградба и иновации, со фокус кон остварување дополнителни вредности и сектори кои поттикнуваат нови работни места.
- 8.3** Промовирање на развојно ориентирани политики кои поддржуваат производствени активности, креирање на пристојни работни места, претприемништвото, креативност и иновации, како и охрабрување за формирање и развој на микро, малите и средни претпријатија, вклучително и преку пристап до финансиски услуги.
- 8.4** Напредно подобрување, до 2030 година, на глобалната ефикасноста во користењето на ресурсите и производството, и да се настојува да се постигне економски раст без уништување на животната средина, во согласност со 10-годишната рамковна програма за одржлива потрошувачка и производство, под водство на развиените земји.
- 8.9** До 2030 година, да се изготват и да се спроведуваат политики за промовирање на одржлив туризам, што создава работни места и ја промовира локалната култура и производи.

2.1 Зголемена конкурентност и промоција на еколошките производи во земјоделието

Сегашната конкурентност на регионот во земјоделието е незадоволителна и ургентно се потребни интервенции за зголемување на конкурентноста. Причините за намалената конкурентност се традиционалното, индивидуално производство на мали парцели, мали количества со нестандарден квалитет, нездružени земјоделци, слабо развиено задругарство, проблеми во откупот, слаб систем на планирање, голема зависност од субвенции, како и недоволна едукација на земјоделците за примена на модерни технологии и начини на производство. За надминување на посочените слабости се дефинирани мерки кои ќе придонесат за нивно надминување.

Голема можност на регионот во областа на земјоделието е зголемена побарувачка на еколошки земјоделски производи, како во рамки на државата така и на глобалните пазари. Прифаќањето на моделот на производство на еколошки производи е голем предизвик, но е единствен начин за одржување и зголемување на конкурентноста на производите произведени во рамки на Вардарскиот регион.

#SDG2

- 2.3** До 2030 година, двојно да се зголеми земјоделското производство и приходите на малите производители на храна, особено на жените, автохтоните групи, земјоделските семејства, сточарите и рибарите, вклучени преку безбеден и еднаков пристап до земјиште, други продуктивни ресурси и инпути, знаење, финансиски услуги, пазари и можности за остварување на дополнителни вредности и други неземјоделски облици на вработување.
- 2.4** До 2030 година, да се осигурат одржливи системи за производство на храна и спроведување на прилагодливи земјоделски практики кои ја зголемуваат продуктивноста и производството, кои помагаат да се одржат екосистемите, да се зајакне капацитетот за адаптација кон климатските промени, екстремните временски услови, суши, поплави и други природни катастрофи, како и да се осигури постепено подобрување на земјиштето и квалитетот на почвите.
- 2.5** До 2020 година, да се одржува генетската разновидност на семињата, култивираниите растенија, како и на одгледуваните и домашни животни и нивните сродни диви видови, преку соодветно управување на банки за чување на разновидни семиња и растенија на национално, регионално и меѓународно ниво, како и со промовирање на пристапот до фер и рамноправна распределба на придобивките кои произлегуваат од користењето на генетските ресурси и придружните традиционални знаења, што се меѓународно договорени.

Мерки:

1. Евидентирање на земјоделското земјиште во регионот
2. Поттикнување на окрупнувањето на земјоделски имоти и изработка на план за окрупнување
3. Поттикнување на развојот на земјоделски задруги, кооперативи
4. Поттикнување на развојот на сточарството, овоштарството, рибарство и лозарство
5. Промоција и поттикнување на еколошко земјоделско производство
6. Промоција и брендирање на автохтони заштитени производи
7. Поддршка на земјоделските стопанства при аплицирање на проекти за развој на земјоделските дејности
8. Поддршка на земјоделците при продажбата на нивните производи
9. Изградба на регионални промотивно-продажни центри за продажба на традиционални и типични производи од регионот
10. Поддршка на изградба на магацини, ладилници и други услужни дејности
11. Едукација на земјоделците и усовршување на знаењата за производство, презентација, промоција и продажба на производите
12. Одржување на регионални саеми и настани за промоција на земјоделието и производите

Индикатори:

- a. Степен на обработеност на земјоделските површини
- b. Степен на евидентираност на земјоделско земјиште
- c. Број и просечна големина на парцели по општини и на ниво на регион
- d. Раст на сточарството, овоштарството, рибарство и лозарство
- e. Степен (%) на производство на еколошки производи во споредба со вкупно (по гранки)
- f. Број на брендирани и заштитени автохтони производи
- g. Број на проекти на кои аплицирале и број на добиени проекти (родова статистика)
- h. Број на проекти за поддршка на продажбата на земјоделски производи (родова статистика)
- i. Број на изградени објекти – регионални промотивно-продажни центри
- j. Број на поддржани изградби на магацини, ладилници и други објекти (родова статистика)
- k. Број на одржани обуки за земјоделци (број на учесници според пол)
- l. Број на настани за промоција на земјоделски производи во регионот

2.2 Санирање на последиците од пандемијата, модернизација на преработувачката индустрија и зголемување на бројот на работни места

Последиците од пандемијата која ја зафати целиот свет се несогледиви и се уште нејасни и немерливи. Како и сите други економии и индустрии така и индустријата во Вардарскиот регион е загрозувана и се уште со несогледиви последици по опстанокот на фирмите, одржливоста на пазарот, вработувањата, финансиската стабилност итн.

Контекстот на Ковид-19 бара економијата да се прилагоди кон кризата и да се спроведат мерки за зачувување на економијата и враќање кон претходното ниво. Потребни се итни мерки за зачувување на животите и одржување на егзистенцијата. Мерките како карантин или затворање на економијата ги донесоа сите економии на светот, па и македонската, во состојба на рецесија и потребно е да се организира значителна поддршка на домаќинствата и фирмите.

Заради зачувување на работните места, освен финансиската поддршка ќе бидат потребни и структурни прилагодувања на економијата за да се зајакне отпорноста на фирмите, домаќинствата и целата економија.

И покрај тоа што стратегијата предвидува привлекување на нови домашни и странски инвеститори, од витално значење е зачувување и развој на постоечките бизниси во регионот. Тие се рбетот на развојот на регионот и треба да се поддржуваат со сите расположливи средства. Поддршка на овие бизниси, градење на нивните капацитети и способности, проширување на базата на купувачи, пристап кон нови технологии и нови пазари ќе обезбедат нови инвестиции и генерирање на нови работни места во регионот и олеснето извлекување на економијата од последиците на пандемијата.

Нерамномерниот развој на индустријата е евидентен. Индустриските и преработувачките капацитети се концентрирани околу поголемите регионални центри, Велес, Штип и Кавадарци, додека во останатите општини индустриските капацитети се ограничени. За задоволување на основниот приоритет на националната стратегија за регионален развој потребно е да се изврши нивелација и да се поттикне развојот на преработувачката индустрија во регионите каде развојот заостанува.

Поддршка на фирмите преку концептот на паметна специјализација е единствена опција која може да обезбеди благосостојба и рамномерен развој во регионот и за таа цел се предвидени мерките.

Мерки:

1. Основање и поддршка на регионален бизнис центар за поддршка на преработувачката индустрија, инкубатори и акцелератори
2. Промоција и поддршка на паметна специјализација за индустриски развој во регионот
3. Промоција на концептот за циркуларна - кружна економија и поддршка на фирмите за нејзино практично воведување
4. Посредување во соработка со фирмите во индустриските зони
5. Промоција на регионалните преработувачки капацитети во земјата и меѓународно
6. Воведени брзи процедури за обезбедување потребна документација за отворање и водење бизнис во регионот
7. Зголемено користење на фондовите за поддршка на фирмите
8. Развивање нови зелени технологии и методи на производство;
9. Привлекување на странски и домашни инвестиции
10. Поддршка за воведување на иновациите во приватниот сектор

Индикатори:

- a. Број на регионални бизнис центри
- b. Број на изработени проекти за потребите на преработувачката индустрија
- c. Износ на купувања на фирмите во ИЗ од локалните фирми во МКД
- d. Број на промотивни настани
- e. Број на потреби документи од општината и времетраење на процедурата за водење бизнис во регионот
- f. Број на искористени проекти за потребите на фирмите и нивна вредност (родова статистика)
- g. Број на воведени нови зелени технологии во фирмите
- h. Број и вредност на домашни и странски инвестиции во регионот
- i. Број на иновации во претпријатијата (родова статистика на сопственици)

2.3 Санирање на последиците од пандемијата и развој на туризмот во регионот

Туризмот е една од најбрзо растечки индустрии во светот и развојот на оваа гранка е од важно значење за развој на регионот, имајќи во предвид разнообразноста и богатство на природни, историски, културни и традиционални богатства на регионот.

Мерки:

1. Воспоставување на одржлив систем за управување со дестинации
2. Развој на кадар во туризмот
3. Изработка на систем за категоризација на сместувачки капацитети
4. Поттикнување и промоција на руралниот и транзитниот туризам
5. Поттикнување на винскиот и гастрономски туризам
6. Промоција на здравствениот, верскиот и културен туризам
7. Вмрежување на туристички микро-дестинации во систем на заокружена понуда
8. Поттикнување на нудење на локални производи преку туристичките капацитети
9. Обезбедување на систем за редовно чистење и одржување на туристичките дестинации и опрема
10. Обезбедување на стручна помош за сопствениците на сместувачки капацитети во руралните подрачја
11. Изработка на туристички водич за регионот
12. Соработка со спортски клубови со цел развој на туризмот (веслање, лов, риболов, параглајдерство, велосипедизам, мото спорт, алпинизам...)

Индикатори:

- a. Систем за категоризација усвоен и се применува во пракса
- b. Настани и активности за поддршка на:
  - руралниот и транзитниот туризам
  - вински и гастрономски
  - здравствениот, верскиот и културниот
  - број на сопственици (родова статистика) на сместувачки капацитети во рурални подрачја кои се поддржани со стручна помош
- c. Изработен туристички водич за регионот
- d. Број на остварени активности во соработка со машките и женските спортски клубови

2.3 Среднорочна цел бр. 3: Заштита на животна средина во регионот

Преку остварување на оваа цел за заштита на животна средина ќе се оствари намалување на загадувањето, одржување и зголемување на био-диверзитетот.

Оваа цел подразбира поширок опфат и во себе содржи мерки кои се однесуваат на:

Чисти извори на енергија кои се неопходни за заштита на животната средина, како од аспект на воздухот, водата, почвата, заштита на флората и фауната во регионот. Основната цел на мерките е намалување на користење на традиционалните и нечисти извори на енергија и зголемен удел на користење на обновливите извори на енергија како сонце, ветер, вода.

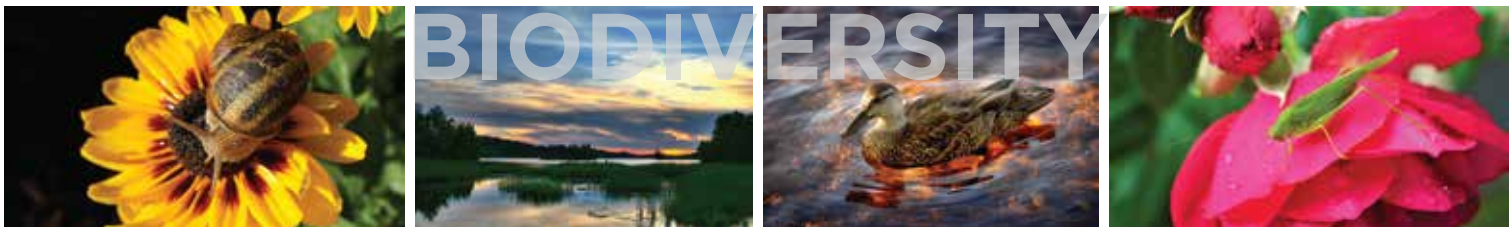
Селекција и рециклирање на отпадот како приоритетна задача на локалните власти. Намалување на отпадот, негово селектирање и рециклирање се трендови секаде во светот и докажано влијаат на намаленото загадување, обезбедување поздрава животна средина и економска добит од самиот процес на рециклирање и повторна употреба на отпадот.

Намалувањето на индустриското загадување со отпадни води, материи е голем проблем во регионот и како такво се наметнува како приоритет во воведувањето на системи за намалено испуштање на штетни материи и чувањето на животната средина.

Освен индустриското загадување населението е под удар на други видови загадувања, како од транспортни средства, греење, радијации, несоодветно одлагање на штетни материи и други видови загадување. Како здравјето на луѓето и заштита на природната средина вклучувајќи заштита на флора и фауна е приоритет во оваа област се предвидени серија мерки за минимизирање на штетните ефекти.

Уште една област најде место во приоритетите во оваа цел, а тоа е заштита на природата од секакви влијанија. Потребно е да се спроведат мерки за заштита на природните богатства во форма на водите, шумите, езерата, реките и живиот свет во нив. Потребен е систематски пристап кон заштита, мерењето на оштетувањата на природата, посебно ретките животински видови со кои изобилува регионот.

За сите наведени видови на загадувања и закани кон човекот и природата се предвидени соодветни мерки кои ќе влијаат на минимизирање на ефектите од несоодветни активности на човекот или од неконтролирано влијание на природата.

ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА - SWOT анализа

	Силни страни	Слаби страни
ЧИСТИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	<ul style="list-style-type: none"> Добра географска положба Постоење на програма за ЕЕ на Општините Слободни површини за инсталирање на фотоволтаици 	<ul style="list-style-type: none"> Ниска куповна моќ Недоволна едукација на населението и фирмите
СЕЛЕКЦИЈА И РЕЦИКЛИРАЊЕ НА ОТПАДОТ	<ul style="list-style-type: none"> Изработени неколку студии за рециклирање 	<ul style="list-style-type: none"> Несоодветно депонирање на цврстиот отпад Диви депонии Недостаток на систем за собирање и рециклирање на отпад Немање на регионална депонија Недоволна соработка со околните региони и општини
ИНДУСТРИСКОТО ЗАГАДУВАЊЕ		<ul style="list-style-type: none"> Недоволни капацитети за одведување и пречистување на отпадните води (непостоење на системи за отпадна вода во руралните средини, непостоење на пречистителни станици, Не-функционирање на постоечката инфраструктура за одведување на атмосферски води Недостиг на пречистителни станици Недостиг на филтри за пречистување на воздухот кај индустриските капацитети
РАЗНИ ЗАГАДУВАЊА СО ПОСЛЕДИЦИ ПО ЛУЃЕТО		<ul style="list-style-type: none"> Висок степен на загаденост на воздух Загадена средина со фекални води и пестициди Недоволно развиен систем за субвенции за прифаќање на не-загадувачки грејни тела Недостиг на јавен превоз Застарен возен парк во јавниот превоз Користење на фосилни горива за огрев Немање централни системи за греење
ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА	<ul style="list-style-type: none"> Природни богатства Одлични климатски услови Богатство од реки, езера 	<ul style="list-style-type: none"> Немање на заштитно подрачје Уништување на појасите на земјоделските површини Недоволно зелени површини и шуми во регионот
ЗАЕДНИЧКА ОЦЕНКА		<ul style="list-style-type: none"> Немањето на локални стратешки документи и студии Слаба покриеност со техничка документација за покрупни проекти од регионално и локално значење Недоволен капацитет за управување во општините

ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА – SWOT анализа

	Можности	Закани
ЧИСТИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	<ul style="list-style-type: none"> Голем потенцијал за производство на енергија од обновливи извори Изградба на гасоводот низ Општините на ВПР 	<ul style="list-style-type: none"> Висок степен на загаденост на животната средина Развој на болести кај населението Високи трошоци за лечење
СЕЛЕКЦИЈА И РЕЦИКЛИРАЊЕ НА ОТПАДОТ	<ul style="list-style-type: none"> Воведување на SMART city системи На располагање се фондови за спроведување на проекти и инвестиции во оваа област 	
ИНДУСТРИСКОТО ЗАГАДУВАЊЕ	<ul style="list-style-type: none"> На располагање се фондови за спроведување на проекти и инвестиции во оваа област 	
РАЗНИ ЗАГАДУВАЊА СО ПОСЛЕДИЦИ ПО ЛУЃЕТО		<ul style="list-style-type: none"> Влијание на климатски промени
ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА		<ul style="list-style-type: none"> Природни непогоди (земјотреси, поплави, пожари)
ЗАЕДНИЧКА ОЦЕНКА	<ul style="list-style-type: none"> Користење на ЕУ и други меѓународни фондови Искористување на Програми / Фондови за подобрување на инфраструктурата во селата и подрачјата со специфични развојни потреби 	<ul style="list-style-type: none"> Неусогласеност на националните и локални стратегии за развој, како и програмите на кандидатите за Градоначалниците; Разлики (диспаритет) во потребите меѓу Општините на ВПР Спори и долги бирократски процедури

#SDG3

- 3.5** Зајакнување на превенцијата и третман на злоупотребата на супстанции, вклучително злоупотребата на наркотична дрога и штетното користење на алкохол.
- 3.7** До 2030 година, да се осигури универзалниот пристап до услугите што се однесуваат на половото и репродуктивно здравје, вклучително и планирањето на семејство, информирање и едукација, како и интегрирање на репродуктивното здравје во националните стратегии и програми.
- 3.8** Постигнување на универзално здравствено осигурување, вклучувајќи ја и заштитата од финансиски ризик, пристап до квалитетни услуги од суштинско значење за здравствената заштита и пристап до безбедни, ефикасни, квалитетни и достапни основни лекови и вакцини за сите.
- 3.9** До 2030 година, значително да се намали бројот на смртни случаи и болести предизвикани од опасните хемикалии, загадувањето на воздухот, водата и почвата.

3.1 Зголемено искористување на обновливите и чисти извори на енергија и инвестиции во енергетска ефикасност

#SDG 7

- 7.1** До 2030 година, да се осигури универзален пристап до прифатливи, сигурни и модерни енергетски услуги.
- 7.2** До 2030 година, значително да се зголеми уделот на обновливите извори на енергија во вкупната глобална енергетска понуда.
- 7.3** До 2030 година, двојно да се зголеми глобалната стапка на подобрување во енергетската ефикасност.

Мерки:

1. Зелени јавни набавки
2. Обезбедување на услови за развој и инвестирање во ОИЕ
3. Создавање услови за производство на биогаз и био-гориво во регионот,
4. Субвенции за напуштање на валкани извори на грееење
5. Поставување на фото-волтаични панели на јавни објекти, надоместување на дел од трошоците за купени и вградени сончеви термални колекторски системи во домаќинствата и сл.
6. Поддршка на компаниите во изработка на план за енергетска ефикасност

Индикатори:

a. Број и процент на зелени јавни набавки	d. Број на изработени компаниски планови за енергетска ефикасност
b. Износ на инвестиции во ОИЕ	
c. Број и износ на субвенции за напуштање на валканите извори на грееење	e. Просечна годишна загаденост на општините

3.2 Воведување и поддршка за селекција и рециклирање на отпадот

#SDG 12

12.5 До 2030 година, значително да се намали создавањето на отпад преку превенција, намалување, рециклирање и повторна употреба.

Мерки:

1. Изработка на студија за рециклирање на отпад
2. Набавка на опрема за селекција на отпад
3. ЈПП за рециклирање на отпад

Индикатори:

- a. Број на еколошки инциденти во општината и регионот
- b. Број на изработени елаборати за намалување на загадувањето
- c. Број на фирми кои инсталирале опрема за намалување на загадувањето
- d. Степен на задоволување на законските барања од страна на фирмите (број на фирми кои не ги исполнуваат законските барања)

3.3 Намалување на индустриското загадување преку поддршка на фирмите кои испуштаат штетни материи

Мерки:

1. Ригорозна контрола на фирмите загадувачи
2. Помош на фирмите при изработка на елаборати за намалување на загадувањето
3. Помош на фирмите при аплицирање за средства за набавка на опрема за намалување на загадувањето
4. Поддршка за инсталирање филтри во малите и средни претпријатија кои испуштаат штетни материи во воздухот

Индикатори:

- a. Број на еколошки инциденти во општината и регионот
- b. Број на изработени елаборати за намалување на загадувањето
- c. Број на фирми кои инсталирале опрема за намалување на загадувањето
- d. Степен на задоволување на законските барања од страна на фирмите (број на фирми кои не ги исполнуваат законските барања)

3.4 Заштита на луѓето од разни загадувања

Мерки:

1. Студија за идентификација на изворите на загадувањето
2. Обнова на возниот парк на патнички возила во јавниот и приватниот сектор
3. Обнова и модернизација на автобусите во јавниот превоз (минимум на метан, класа ЕУРО 6) и понатамошна модернизација на јавниот превоз (електричен и хибриден погон),
4. Набавка на мерни станици мерење на загаденоста на атмосферскиот воздух
5. Набавка на пречистувачи за воздух за градинките, училиштата и здравствените и административните објекти,
6. Замена на постоечките нееколошки системи за греење во домаќинствата, градинките, основните и средните училишта, здравствените и административните објекти во најзагадените градови, со горилници на плин, АЦ инвертори, ВРФ системи и топлински пумпи

Индикатори:

- a) Комплетирана студија за изворите на загадувањето во регионот
- b) Просечна старост на возилата во јавниот и приватниот сектор во регионот
- c) Просечна старост на автобусите во јавниот превоз
- d) Структура на возниот парк на јавниот превоз според вид на гориво/погон
- e) Број на мерни станици во регионот за мерење на загаденоста на атмосферскиот воздух
- f) Процент на опременост на градинките, училиштата и здравствените и административните објекти со пречистувачи на воздух
- g) Структура на користените извори на греење во домаќинствата, градинките, основните и средните училишта, здравствените и административните објекти

3.5 Заштита на природата и одржливо управување со природни ресурси

#SDG6

- 6.3** До 2030 година, да се подобри квалитетот на водата преку намалување на загадувањето, спречување на нелегално отстранување на отпад и минимизирање на ослободувањето на опасни хемикалии и материјали, преполовување на учеството на непречистени отпадни води и значително зголемување на рециклирањето и безбедната повторна употреба на глобално ниво.
- 6.6** До 2020 година, да се заштитат и обноват водно поврзаните екосистеми, вклучително и планини, шуми, мочуришта, реки, подземни издани и езера.

#SDG11

11.4 Да се зајакнат напорите за заштита и зачувување на светското културно и природно наследство.

11.6 До 2030 година, да се намали негативното влијание врз животната средина и градовите, по глава на жител, со посебно внимание врз квалитетот на воздухот и управувањето со комуналниот и другите видови отпад.

11.7 До 2030 година, да се обезбеди универзален пристап до безбедни, инклузивни и достапни зелени и јавни површини, особено за жените и децата, постарите лица и лицата со посебни потреби.

#SDG12

12.4 До 2020 година, да се постигне соодветно управување со хемикалии и животниот циклус на сите видови отпад, во склад со заштитата на животната средина, а во согласност со договорените меѓународни рамки, и значително да се намали нивното ослободување на воздухот, водата и почвата, со цел да се минимизираат нивните негативни влијанија врз здравјето на луѓето и животната средина.

12.8 До 2030 година, да се осигури дека луѓето насекаде имаат соодветни информации и зајакната свест за одржлив развој и животен стил во хармонија со природата.

#SDG15

15.1 До 2020 година, да се осигури зачувувањето, реставрацијата и одржливото користење на копнените и континенталните слатководни екосистеми и нивни услуги, особено шумите, мочуриштата, планините и сушните подрачја, во согласност со обврските од меѓународните договори.

15.2 До 2020 година, да се промовира одржливото управување на сите видови на шуми, да се запре со уништувањето на шумите, деградираното земјиште и почви да се вратат во првобитната состојба и значително да се зголеми обновувањето на деградираните шуми и пошумувањето на глобално ниво.

15.3 До 2030 година, да се продолжи со борбата против опустинувањето, деградираното земјиште и почви да се вратат во првобитната состојба, вклучувајќи ги и земјиштата погодени со опустинување, суши и поплави, и да се стремиме кон постигнување на свет ослободен од активности поврзани со деградација на земјиштето.

15.4 До 2030 година, да се осигури зачувувањето на планинските екосистеми, вклучително и нивната биолошка разновидност, со цел да се подобри нивниот капацитет за остварување на придобивки, кои се од суштинско значење за одржливиот развој.

15.5 Да се преземат итни и значајни мерки за намалување на деградацијата на природните живеалишта, да се запре губењето на биолошката разновидност и, до 2020 година, да се заштитат загрозените видови и да се спречи нивното изумирање.

15.9 До 2020 година, да се интегрираат вредностите на екосистемите и биолошката разновидност во националните и локални планови, развојни процеси, стратегии за намалување на сиромаштијата и насоки.

Мерки:

1. Воведување на систем за следење на загрозеност на природата и ресурсите
2. Креирање на регионален фонд за зачувување и управување со природата и природните ресурси (финансирана од општините и други извори)
3. Соработка и финансирање на невладиниот сектор со цел заштита на природата
4. Валоризација на природните ресурси
5. Изработка на проекти за заштита на реките, езерата, шумите, изворите
6. Креирање на систем за следење на заштитни појаси околу земјоделските површини
7. Креирање на систем за следење на одржувањето и проодноста на одводните канали
8. Основање на Регионален стационар за згрижување кучиња скитници

Индикатори:

- a) Мониторинг систем за следење на загрозеност на природата и ресурсите во функција
- b) Регионален фонд основан (износ на средства во фондот/искористеност)
- c) Број на поддржани проекти на невладиниот сектор (од општините)
- d) Изработен систем за валоризација на природните ресурси
- e) Изработени студии, проекти за заштита на реките, езерата, шумите и изворите

2.4 Среднорочна цел број 4: Зајакнување на човечките потенцијали

Оваа цел е насочена кон обезбедување на услуги кон населението заради остварување на подобар квалитет на животот на населението, но и кон создавање на следна генерација на регионални лидери, кои ќе можат да ја развијат и водат економијата во регионот. Понатаму, од витална важноста е да се создадат работници кои поседуваат квалификации и вештини за работните места на иднината. Секогаш е добара момент да се дефинираат кои се професиите на иднината и да се започне со создавање на потребни системи кои ќе создадат таква работна сила за потребите на економијата на иднината.

Во рамки на оваа цел се дефинирани повеќе области каде е потребна интервенција:

Социјални услуги во регионот не се на највисоко ниво и итно е потребно да се изработат студии кои детално ќе ги истражат потребите на граѓаните и врз база на тие ќе се изработат конкретни мерки за задоволување на потребите за социјални услуги. Најистакнати се недостатоците во делот на недоволен број на градинки и неможност на сите деца да учествуваат во програмите за ран-детски-развој, понатаму постарите генерации чувствуваат потреба од пристојно сместување во периодот кога нема да можат самостојно да се грижат за себе и ред други социјални услуги кои не се доволно развиени. Посебна потреба за овие услуги се чувствува во руралните делови од регионот додека во поголемите градови социјалните услуги се достапни до граѓаните.

Квалитет на наставата е исклучително важен фактор за развојот на населението, посебно во делот на градење на идните генерации стопанственици, политичари, уметници, лекари, и други носечки кадри. Образованието зависи од квалитетот на програмата, наставниот кадар но и од условите за учење. Во доменот на своите надлежности општините ќе работат на сите елементи на образованието за да обезбедат квалитетен кадар за иднината, квалитетен кадар за постоечките фирми, за потенцијални инвеститори во регионот и за обавување на административни задачи и услуги кон граѓаните и бизнис секторот.

Безбедност на луѓето и имотите е важен приоритет кој на населението му влева чувство на сигурност и безбедност. Оваа функција е воглавно добро покриена во сите области од регионот но постојано с е појавуваат нови потреби и од тие причини е потребно да се следат и спроведат мерките предложени за оваа област.

Здравствена заштита е еден од врвните приоритети на населението кој е само во мал дел надлежноста на општинските власти. Но, постојан низа на инструменти кои можат да им послужат на општините и невладините организации во регионот да се подобри пристапноста и квалитетот на одредени здравствени услуги.

Соработка со невладиниот сектор е еден од клучевите за успешна реализација на интервенции и проекти во сите наведени области и од таа причини е важна врска на поврзување на локалните власти со невладиниот сектор. На располагање се бројни фондови кои овозможуваат пристап до експертиза и финансии за подобрување на квалитетот на живото на населението во рамки на регионот.

Квалификација на работната сила е посочен проблем кој го чувствуваат голем број на фирми. Како причини за ова се посочени несоодветниот систем на образование, недовољно центри за обука и квалификација и слаба соработка помеѓу бизнис секторот и системот на образование, посебно во делот на стручното образование. Предложените мерки ќе ја подобрат ситуацијата во значителна мерка и ќе придонесат за приближување на потребите и можностите на работната сила во регионот.

ЧОВЕЧКИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ - SWOT анализа

	Силни страни	Слаби страни
СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ		<ul style="list-style-type: none"> • Недостиг на финансии • Недоволно развиена свест на средината во однос на социјално исклучените лица • Немање на регионален дом за стари лица • Недоволно опремени институции • Недоволно обучен кадар • Недостиг на дневен центар за лица со попреченост
КВАЛИТЕТОТ НА НАСТАВАТА	<ul style="list-style-type: none"> • Постоење на стручни средни училишта 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостиг на финансии • Несоодветна координација меѓу централната и локалната власт при примопредавање на изградените спортски објекти, во насока на поголема грижа, одржување и искористеност на спортски објекти • Недоволно обучен кадар • Недоволен број на градинки и центри за РДР
БЕЗБЕДНОСТА НА ЛУЃЕТО И НИВНИТЕ ИМОТИ	<ul style="list-style-type: none"> • Организираны заштитни служби, противпожарна заштита 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостаток на регионални служби
ПРИМАРНАТА ЗДРАВСТВЕНАТА ЗАШТИТА	<ul style="list-style-type: none"> • Општа болница во регионот 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостиг на финансии • Недостиг на здравствен кадар • Одлив на здравствен кадар
СОРАБОТКА СО НЕВЛАДИНИОТ СЕКТОР		
КВАЛИФИКАЦИЈА НА РАБОТНАТА СИЛА		<ul style="list-style-type: none"> • Неусогласеност на работната сила со потребите на пазарот • Одлив на високо квалификувана работна сила • Непостоење на центар за доживотно учење • Непостоење на регионален иновациски центар
ЗАЕДНИЧКА ОЦЕНКА	<ul style="list-style-type: none"> • Одлична соработка со интернационални институции и донатори како УНДП, ГИЗ РЕД, УСАИД, ЕУ 	<ul style="list-style-type: none"> • Разлики (диспаритет) во квалитет на живот меѓу урбаните и руралните средини • Слабо ниво на развој на е-услуги од општините

ЧОВЕЧКИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ - SWOT анализа

	Можности	Закани
СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ		
КВАЛИТЕТОТ НА НАСТАВАТА		
БЕЗБЕДНОСТА НА ЛУЃЕТО И НИВНИТЕ ИМОТИ		
ПРИМАРНАТА ЗДРАВСТВЕНАТА ЗАШТИТА		
СОРАБОТКА СО НЕВЛАДИНИОТ СЕКТОР	<ul style="list-style-type: none"> • Голем број на проекти во кои учествува невладиниот сектор 	
КВАЛИФИКАЦИЈА НА РАБОТНАТА СИЛА	<ul style="list-style-type: none"> • Користење на ЕУ и други меѓународни фондови • Програми за претприемништво и самовработување, бизнис инкубатори и бизнис старт-ап центри • Програми на Агенција за млади и спорт на Агенцијата за вработување • Глобална дигитализација 	<ul style="list-style-type: none"> • Несоодветна квалификација на работната сила • Неусогласеност на националните и локални стратегии за развој, како и програмите на кандидатите за Градоначалниците; • Разлики (диспаритет) во потребите меѓу Општините на ВПП

4.1 Подобрување на социјалните услуги во регионот

#SDG1

1.3 Спроведување на соодветни национални системи и мерки за социјална заштита за сите, особено за најзагрозените, а заклучно со 2030 година да се постигне значителен опфат на сиромашните и ранливите.

Мерки:

1. Изработка на регионална студија за потребите домови за стари лица и градинки
2. Грижа за старите лица преку изградба на нови, проширување на постојните домови, или соодветна адаптација и пренамена на други капацитети,
3. Отворање на центри за дневно и привремено прифаќање на стари лица;
4. Обезбедување на патронажна служба за помош и нега на стари лица во нивниот дом;
5. Поттикнување на развој на специјализирани згрижувачки семејства за стари лица;
6. Отворање на мали групни домови за стари лица со ментална или телесна попреченост;
7. Обука на лица за давање социјални услуги
8. Отворање центри за згрижување и помош на лицата зависници;
9. Зголемување на бројот на дневни центри за ментално здравје,
10. Ширење на мрежата на центри за ран детски развој, особено во руралните средини
11. Унапредување на вон - институционалната социјална заштита, услуги во домовите на крајните корисници
12. Отворање на сензорни соби
13. Изградба на игралишта за деца со посебни потреби
14. Изработка на регионална програма за:
  - грижа за лица со инвалидитет
  - грижа за деца и возрасни со посебни потреби
  - грижа за лица со зависности
  - грижа за домување на лица во социјален ризик

Индикатори:

- a. Број на домови за стари лица, нивен капацитет и искористеност (родова статистика)
- b. Број на ново изградени и реновирани домови за стари лица
- c. Број на центри за дневно и привремено прифаќање на стари лица, нивен капацитет и искористеност
- d. Број на патронажни екипи за помош и нега на стари лица во нивниот дом, нивен капацитет и искористеност (родова статистика)
- e. Број на специјализирани згрижувачки семејства за стари лица, нивен капацитет и искористеност
- f. Број на мали групни домови (родова статистика на сопственост) за стари лица со ментална или телесна попреченост; нивен капацитет и искористеност
- g. Број на центри за згрижување и помош на лицата зависници, нивен капацитет и искористеност
- h. Квалитет на услугите во институциите
- i. Број на градинките по општини, нивен капацитет и искористеност
- j. Број на центри за РДР, нивен капацитет и искористеност (Родова статистика)
- k. Број на отворени сензорни соби, нивен капацитет и искористеност (Родова статистика)
- l. Број на игралишта за деца со посебни потреби, нивен капацитет и искористеност (Родова статистика)
- m. Изработена регионална програма за грижа на лица со посебни потреби и зависници
- n. Број на изградени објекти за домување на лица во социјален ризик, нивен капацитет и искористеност (родова статистика)

4.2 Подобен квалитетот на наставата во основните и средните училишта

#SDG4

- 4.3** До 2030 година, да се осигури еднаков пристап за сите жени и мажи до достапно и квалитетно техничко, стручно и терциерно образование, вклучително и високо образование.
- 4.4** До 2030 година, значително да се зголеми бројот на младите и возрасните кои имаат соодветни вештини, вклучувајќи технички и стручни вештини, вработување, пристојни работни места и претприемништво.
- 4.5** До 2030 година, да се елиминираат родовите разлики во образованието и да се обезбеди еднаков пристап до сите нивоа на образование и стручна обука за ранливите граѓани, вклучително и лицата со посебни потреби, автохтоното население и децата во ранлива состојба.
- 4.6** До 2030 година, да се осигури дека сите млади и значителен број од возрасните, мажи и жени, постигнале јазична и нумеричка писменост.
- 4.7** До 2030 година, да се осигури дека сите ученици ќе се здобијат со знаења и вештини потребни за промовирање на одржливиот развој, меѓу другото, преку едукација за одржлив развој и одржлив начин на живот, човекови права, родова еднаквост, промоција на културата на мирот и без насилство, глобално жителство и разбирање на културната разновидност и придонесот на културата кон одржлив развој.

Мерки:

1. Изработка на Програми за обука на наставен кадар во училиштата
2. Формирање на регионален центар за стручно образование со цел да се развива дуалното стручно образование и пост-средното образование (специјализација),
3. Обезбедување потребни помагала за следење на наставата на училиштата и учениците
4. Капитални инвестиции во основното и средното образование (изградба и санација на училишните објекти, особено на санитарните јазли, спортските сали и др.)

Индикатори:

- a. Подобрена оценка на успехот на учениците/ученичките во основните и средни училишта
- b. Формиран регионален центар за стручно образование
- c. Санитарни улови во училиштата
- d. Број и состојба на спортски сали во училиштата

4.3 Зачувување на безбедноста на луѓето и нивните имоти

Мерки:

1. Изработка на регионална програма за справување со природни непогоди, пожари,
2. Формирање на регионална горска служба за спасување
3. Изградба на вертикални противпожарни хидранти во урбани места
4. Поставување на надгледани камери по улиците на населените места

Индикатори:

- a. Изработена и ажурирана регионална програма за справување со природни непогоди, пожари
- b. Број и капацитет на регионалната горска служба за спасување
- c. Број на поставени вертикални хидранти во урбани средини
- d. Број на поставени надгледани камери по улиците на населените места

4.4 Подобрување на примарната здравствената заштита

Мерки:

1. Подобен пристап на жените до здравствена заштита, пред се амбуланти и гинеколошки ординации во руралните средини
2. Подобен пристап на жените до мамографски прегледи

Индикатори:

- a) Пристапност на жените до здравствена заштита во рурални средини
- b) Пристапност на жените во руралните средини до мамограф

4.5 Подобрена соработка со невладиниот сектор

Мерки:

1. Повици за финансирање на проекти на НВО од општински/регионален буџет
2. Заеднички настап на општините и НВО секторот при аплицирањето за грантови

Индикатори:

- a. Број на одобрени проекти на НВО од страна на општините
- b. Број на одобрени проекти на женски НВО
- c. Износ на средства одобрени за невладиниот сектор
- d. Износ на средства одобрени на женски НВО
- e. Број на заеднички спроведени проекти со НВО

4.6 Квалификација на работната сила

Мерки:

1. Изработка на Студија за потребите на работодавачите од работна сила во регионот
2. Програми за преквалификација на работната сила

Индикатори:

- a). Изработена студија за потребите на работодавачите
- b). Изработени програми за преквалификација
- c). Број на преквалификувани, доквалификувани работници/работнички

2.5 Среднорочна цел бр. 5 - Задржување на младите во Регионот

Стагнација или намалување на бројот на населението во регионот е присутна веќе долг период на години. Намалениот број на население предизвикува голем број предизвици за развојот вклучувајќи недостаток на работна сила а посебно тоа се однесува на квалификувана работна сила. Голем број на професии не се веќе присутни во одделни делови од регионот и тоа придонесува за пречки во развојот на регионот и до намален интерес на инвеститорите. Намален број на населението, посебно сегментот на младите, предизвикува и намалени услуги во делот на образованието, здравството, социјални услуги.

Одливот на младите е евидентен. Најголемите миграции се случуваат во рамки на државата со преселување од рурални во урбани региони, од едни во други региони или иселување во странство. Вообичаено е иселените млади да не се враќаат во родните градови и се иселуваат за стално.

За да се редуцира бројот на иселувањата важно е да се идентификуваат причините за иселувањето. Како најважна причина се посочуваат економските причини, нестабилноста, намалени можности за напредување во кариерата, несоодветен образовен систем и здравствен систем, неможност да дојдат до живеалиште, загаденост на воздухот и водата, недоволна пристапност до услуги за децата и воопшто слаб квалитет на животот.

Мерките за намалување на одливот се соодветни на причините и содржат мерки за подобрување на дигитална поврзаност, обезбедувајќи можност за работа на далечина, едноставни процедури за обезбедување на евтини живеалишта, обезбедување на квалитетни услуги во образованието, здравството, социјални услуги, услуги за децата, чиста животна средина, можности за забава, дружење, патувања, животен стандард.

За остварување на поголем број од наведените потреби на младите и мерките за задоволување на нивните потреби, основно е да имаат можниот за пристојна работа која ќе им обезбеди доволно приходи за задоволување на нивните потреби. Во спротивно за очекување трендот на иселување да продолжи, што може да има катастрофални последици на депопулација на регионот, стареење на населението, недостиг на работна сила и економска запустеност.

Мерките за обезбедување на квалитетен живот опфаќаат можност за вработување, но и можност за отворање на сопствен бизнис, за што е потребно да им се обезбеди лепеза на инструменти кои ќе ги поттикнат на сопствен бизнис, брзи ефикасни административни процедури, пристап до стручни услуги кои ќе им овозможат поддршка во почетниот период, како и обезбедување на финансиски услуги.

Иновациите претприемништвото и почетни бизниси се важни елементи на секоја модерна економија. Почетните бизниси за важен извор на нови работни места кои имаат можност да се зголемуваат експоненцијално. Охрабрувањето и поддршката на иновативност и претприемништвото, посебно кај младите ќе придонесе за градење на модерна и динамична економија која ќе им овозможи на младите да го постигнат бараниот степен на квалитет на живот и да се одлучат својот живот да го продолжат во рамки на нивните места на живеење. Економската стабилност и животниот стандард ќе придонесат за осетно зголемување на природниот прираст на населението и заживување на регионот.

ЧОВЕЧКИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ - SWOT анализа

	Силни страни	Слаби страни
УСЛОВИ ЗА РАБОТА И ЖИВОТ НА МЛАДИТЕ	<ul style="list-style-type: none"> Голем број на активни делови субјекти Активни бизнис страт-ап центри за поддршка на младите за отворање и водење бизнис Постоење на стручни средни училишта Постоење на локални индустриски зони кои се привлечни за младите Активни проекти за задржување на младите во градот 	<ul style="list-style-type: none"> Големи разлики во економскиот развој помеѓу општините во рамките на регионот Лош квалитет на животот Недостаток на културно-забавни содржини Неусогласеност на работната сила со потребите на пазарот Неуредени индустриски зони Ниски примања на младите Недостаток на локални стратешки документи и студии за задржување на младите Недоволен капацитет за управување со средствата од претпристапните фондови на ЕУ Неразвиена свест за социјално претприемништво

	Можности	Закани
УСЛОВИ ЗА РАБОТА И ЖИВОТ НА МЛАДИТЕ	<ul style="list-style-type: none"> Можност за работа на далечина, од дома за странски компании, посебно во ИКТ секторот Промоција и привлекување на инвестиции во индустриски зони Користење на ЕУ и други меѓународни фондови Активни програми за претприемништво и самовработување, иновативни претприемачи Фондови за Формирање на бизнис инкубатори Глобална поддршка на социјални претприемачи 	<ul style="list-style-type: none"> Зголемена побарувачка и понуда на добри услови за млади образовани кадри вон нашава земја Тренд за заминување во странство и барање работа Големи разлики во економскиот развој помеѓу општините, ураните и руралните региони

#SDG4

4.4 До 2030 година, значително да се зголеми бројот на младите и возрасните кои имаат соодветни вештини, вклучувајќи технички и стручни вештини, вработување, пристојни работни места и претприемништво

4.6 До 2030 година, да се осигури дека сите млади и значителен број од возрасните, мажи и жени, постигнале јазична и нумеричка писменост.

4.7 До 2030 година, да се осигури дека сите ученици ќе се здобијат со знаења и вештини потребни за промовирање на одржливиот развој, меѓу другото, преку едукација за одржлив развој и одржлив начин на живот, човекови права, родова еднаквост, промоција на културата на мирот и без насилство, глобално жителство и разбирање на културната разновидност и придонесот на културата кон одржлив развој

#SDG8

8.5 До 2030 година, да се постигне целосно и интензивно вработување и пристојна работа за сите жени и мажи, вклучително и за младите и лицата со посебни потреби, како и еднаква плата за работа од ист обем.

8.6 До 2020 година, значително се намали процентот на млади кои не се вработени, образовани или обучени.

5.1 Создавање на услови за работа и пристоен живот на младите во регионот

Мерки:

1. Подготовка на регионална стратегија за дигитална вклученост;
2. Подобрување на дигиталното описменување на учениците и на наставниот кадар,
3. Регионална поддршка на претприемништвото и почетните бизниси, со посебен фокус на женското претприемништво преку креирање на инструменти за поддршка, (бизнис центри, инкубатори, гарантен фонд, почетен фонд за основање на фирми, акцелератори)
4. Промоција на идејата за претприемништво
5. Промовирање на жените претприемачи
6. Воспоставување на информатички систем преку кој на лицата кои сакаат да започнат бизнис ќе им се обезбедат сите неопходни информации да ја реализираат нивната идеја
7. Промоција и поддршка на развојот на социјалното претприемништво
8. Формирање центар за поддршка на социјални претпријатија на ниво на плански регион

Индикатори:

- a) Комплетирана регионална стратегија за дигитална вклученост
- b) Степен на вработеност на младите во регионот (мажи и жени)
- c) Просечни примања на младите во регионот
- d) Структура и број на инструменти за поддршка на претприемништвото во регионот
- e) Број на ново-отворени бизниси основани од младите (мажи и жени)
- f) Број на ново-отворени социјални претпријатија (мажи и жени)

Стратешки цели на Стратегијата за регионален развој 2021-2031

1) Порамномерно економски развиени, еколошки одржливи и конкуренти плански региони низ доследно спроведена паметна специјализација и посилно стимулирање на приватните инвестиции во синергија со јавните инвестиции;

Приоритет 1.1 Програмирање и спроведување на јавните инвестиции во функција на обезбедување порамномерен регионален развој

Приоритет 1.2 Обезбедување пошироки стимулации и насочување на приватните инвестиции кон планските региони кои заостануваат во развојот

Приоритет 1.3 Изградба на транспортна, телекомуникациска и енергетска инфраструктура со порамномерна дистрибуција во планските региони

Приоритет 1.4 Регионален пристап при конципирање на политиките за поддршка на претприемништвото и развој на индустријата

Приоритет 1.5 Подобрување на структурата на работната сила во планските региони и инвестирање во човечки капитал

Приоритет 1.6 Развој на земјоделството и рурален развој заснован на споредбените предности на планските региони

Приоритет 1.7 Намалување на негативните влијанија и подобрена заштита на животната средина во планските региони, постигнување поголема отпорност на климатските промени и водење на подинамичен и повеќекратно зголемен инвестициски циклус

2) Атрактивни плански региони со унапредени локални услуги, ефективен пристап до пазарот на труд, обезбеден повисок степен на родова еднаквост и ефективна социјална заштита на најранливите групи од населението.

Приоритет 2.1 Стимулирање на развојот на недоволно развиените, депопулационите подрачја и подрачјата со специфични развојни потреби

Приоритет 2.2 Создавање на систем на современо просторно планирање со силна регионална компонента и создавање на инфраструктура на знаење во областа на регионалното просторно планирање

Приоритет 2.3 Обезбедување поголема социјална кохезија меѓу и во рамките на планските региони

Приоритет 2.4 Обезбедување повисок степен на родова еднаквост во планските региони

Приоритет 2.5 Развој на основното и средното образование според спецификите на планските региони, низ оптимизација на мрежите на училишта и согласно потребите на пазарот на труд

Приоритет 2.6 Постепено надминување на инфраструктурните диспаритети помеѓу планските региони во културата, спортот и рекреацијата, и противпожарната заштита

3) Значително зајакната политика за регионален развој, подобрени финансиски инструменти за нејзино спроведување и изградени административни капацитети на централно, регионално и локално ниво.

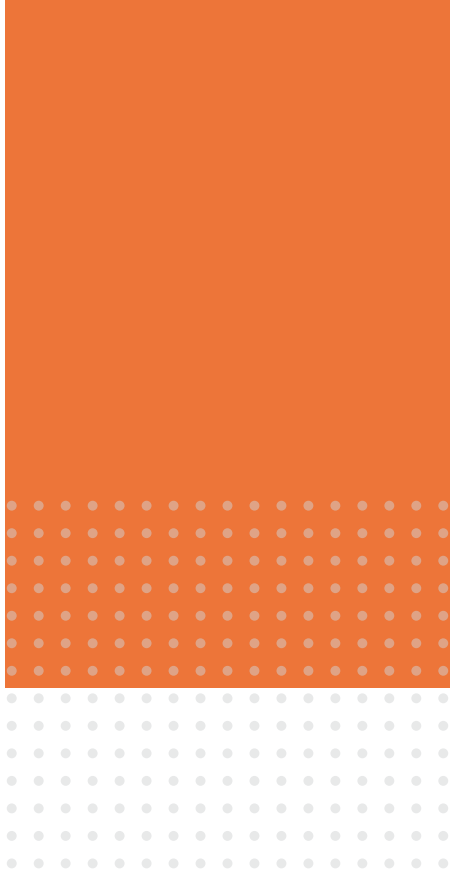
Приоритет 3.1 Подобрување на нормативната рамка за рамномерен регионален развој

Приоритет 3.2 Унапредена координација при спроведување на политиката за рамномерен регионален развој, мониторинг, оценување и известување за постигнатите резултати

Приоритет 3.3 Обезбедување поголемо чувство на сопственост од страна на локалните и регионални чинители врз политиката за рамномерен регионален развој и изградба на нивните капацитети

Одржливи развојни цели на ОН

	Цел	Објаснување
1	Нема сиромаштија	Да се стави крај на сиромаштијата, во сите нејзини форми и насекаде.
2	Нула глад	Да се стави крај на гладувањето, да се постигне обезбеденост со храна и да се подобри исхраната, како и да се промовира одржливо земјоделство.
3	Добро здравје и благосостојба	Да се обезбеди здрав живот и да се промовира благосостојбата на сите за сите возрасти.
4	Квалитетно образование	Да се обезбеди инклузивно и еднакво квалитетно образование и да се промовираат можностите за доживотно учење за сите.
5	Родова еднаквост	Да се постигне родова еднаквост и еманципација на жените и девојчињата.
6	Чиста вода и санитарни услови	Да се обезбеди пристап до вода за сите и одржливо управување со водата и санитарните услови.
7	Достапна и чиста енергија	Да се обезбеди пристап до достапна, сигурна, одржлива и современа енергија за сите.
8	Достоинствено вработување и економски раст	Да се промовира инклузивен и одржлив економски раст, вработување и пристојна работа за сите.
9	Индустрија, иновација и инфраструктура	Да се изгради отпорна инфраструктура, да се промовира инклузивна и одржлива индустријализација и да се поттикнуваат иновации.
10	Намалена нееднаквост	Да се намали нееднаквоста во и меѓу земјите.
11	Одржливи градови и заедници	Градовите и населените места да станат безбедни, отпорни и одржливи.
12	Одговорна потрошувачка и производство	Да се обезбеди одржлива потрошувачка и производство.
13	Акција за справување со климатските промени	Да се преземат итни мерки за борба против климатските промени и нивното влијание.
14	Живот под вода	Да се заштитат и одржливо да се користат океаните, морињата и морските ресурси заради постигнување одржлив развој.
15	Живот на копно	Одржливо да се управува со шумите, да се спречи опустинувањето, да се запре деградацијата на земјиштето и да се спречи загубата на биолошката разновидност.
16	Мир, правда и силни институции	Да се промовираат мирољубиви и инклузивни општества за одржлив развој, пристап до правда за сите и да се изградат ефективни, одговорни и инклузивни институции на сите нивоа.
17	Партнерства за постигнување на целите	Да се зајакнат средствата за спроведување и ревитализација на глобалното партнерство за одржлив развој.

„Поддржано од”

Република Северна Македонија
**Министерство за
локална самоуправа**

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**